

Уметник

Ништа на свету не волим толико као музику; ни у чему не налазим већег задовољства и насладе као у уметничком свирању и песми; па и крај свега тога, мене Бог није обдарио музикалношћу: јер не уем и не могу да свирам ни у какав инструмент, и ако са своје стране чиним све и сва, само да бих могао научити свирање.

Шта сам и шта флаута поломио, колико сам жица на виолини покидао, какве нисам инструменте кроз руке протурно, па све без успеха. Моја жеља да изучим свирање, оста за мене и до данас мој неостварени идеал — празна жеља и ништа више.

А већ о своме гласу и да не говорим. Он је тако хранав и неотесан, да није у стању отпевати ни најобичнију песму, а баш кад се по некад заинатим и почнем силом певати што, моји укућани зажде и стругну на врата, као оно первозан нас кад чује музику!

А није да кажете да немам слуха — имам га; а да га занста имам, држим да је довољан доказ то, што могу одзвиздати који хоћете марш, игру или песму: али која вајда од свега тога, кад то звиздање не могу применити ни у какав музички инструмент, а још мање на свој хранави глас, што је сличан гласу човека који је јео неугњиле оскоруше.

Што се мога певања тиче, ја сам са њиме одавно био начисто, али за свирање, нисам жалио ни труда ни новаца; јер све ми се чинише поверица и полагах наду да ће се трудом то моћи да постигне, док најзад не увидех: да од слепачког гудења не могу ни корака даље, те се најзад морадох помирати са судбином и оканути залудног напора.

Дакле, не остаде ми ништа друго, до да слушам туђе свирање, да се наслађујем туђом песмом, кад је Бог све то мени лично ускратио

Како сам срећан кад чујем кад ко лепо пева; како сам љубазан кад слушам чије вештачко свирање, на било оно извођено на виолини, флаути, двојницама, или најзад обичној свирали!

Замислите само како је то дивно и величанствено кад у тихој ноћи седите крај отворена прозора, удишете свеж ваздух, а до ваших ушију допиру танани и тихи звуци какве свирке! . . .

Замислите најобичнији музички инструментат: двојницу, или свиралу, чији тихи и тужни гласови пресецају ноћну тишину, допиру до вас и губе се далеко, далеко тамо у ноћни мрак.

Ох, колико сам таквих вечера пробавио! Колико сам пута у тихој ноћи седео усамљен и слушао божанствене звуке музике, што мамљаху сузе из мојих очију! . . .

Баш у моме суседству живљах неки Дејан Страхивић, који беше велики уметник на виолини. Многе је сузе из мојих очију изазвала његова свирка, многе и многе горке дане моје његово је свирање претворило у најсрећније часове мога живота!

Само је штета, велика штета, што је Дејанова виолина за навек умукла и што је тако брзо дошао крај једном уметнику који је много обећавао; јер ја бар тако мислим, његова свирка беше у стању да од најокорелијег зликовца створи најнбожнијег створа! Који год је чуо звук Дејанове виолине, морао је доћи у такву раздраганост, из које цео свет посматраше као нешто тако узвишено, тако племенито, што нашем животу пружа неописану драж, што нас уздиже до самих небеса и ставља пред престо Господњи! И онда зар није штета што је нестало са света једног таквог уметника?

Помислићете, можда, да је Дејан умро, па за то ћу вам рећи да је он и данас жив као човек; али као уметник давно је мртав.

А баш кад сам вас довео до радозналости и љубопитства, мораћу да вам испричам Дејанову судбину, пошто мислим да ће вас то занимати.

Гледаћу да будем кратак, избегавајући излишне ствари.

Дејанови родитељи беху сиромашни, али честити и поштени. — Његов отац Живко Страхинић беше сиромашан обућар крпач, који обављаше свој занат у маленој својој кућици у граду, где је посведневно седео бб шилом и крпιο старе ципеле, док његова домаћица надгледаше остале кућевне послове.

Још док Дејан беше дете од 5—6 година, донесе му отац неку стару виолину, што је беше купио од некаква циганина за пар старих ципела.

Кад мали Дејан виде виолину у својим рукама, хтеде полетети од радости. Тај дан беше по њега од неописане радости, па још кад му отац рече да је виолина Дејанова својина, малишановој радости и срећи не беше краја.

Од тада Дејан не испушташе виолину из својих руку. Из почетка је из ње изводио сухопарне и несносне гласове, да се мајстор-Живко озбиљно покаја, што је унео у кућу „цигански белај“ — како сам говораше; али мало по мало и Дејан се боље познаде са виолином; његови претићи изазиваху све одређеније и одређеније тонове, док једнога дана Дејан не изиде пред своје родитеље и стаде прилично лепо свирати: „Зеџ копа репу...“ После те песме научио је другу, трећу и тако редом, а кад је пошао у основну школу, већ је знао свирати више лакших песама и игара.

Сад већ „цигански белај“ не беше тако досадан за Дејанове родитеље и они се чешће драговољно лађаху кесе и пружаху Дејану новац за жице и остали прибор.

Али кад Дејан пође у школу, баџи родитеље своје у велику бригу; јер им се учитељ жаљаше како малишан врло рђаво — готово никако не напредује у школи.

Залуд је било и саветовања и претње, па и батина, то ништа не помагаше, јер Дејану школа беше „девета руна на свирали“. Он је све своје слободно време проводио са виолином, а последица тога била је та, што је већ три разреда редовно понављао, па и у четвртом не обећаваше да ће боље проћи. То нагна његова оца те умоли учитеља да Дејана и ван школе поучава, за што је морао сиромаш мајстор Живко од све своје сиротиње и ту дати коју пару.

Но и то не поможе; јер докле је учитељ причао што из јестаственице, рачунице или граматике, Дејанове мисли беху код виолине.

Једном му учитељ зададе да у извесној реченици нађе подмет и прирок а Дејан наравно не знађаше, те се беше баџио у премисљање. Најзад се његово лице разведри и он узвикну:

— Јесте, тако је! Сетио сам се?

— Но, па дед кажи ми што те питам!

— Сасвим је тако! „Кетуса“ се овако свира, узвикну он и стаде звиждати речену игру.

Учитељ само слеже раменима; Дејанову оцу рече, да је залудан сваки труд и више није долазио да Дејана поучава, те тако је Дејан морао и четврти разред понављати.

Најзад како тако Дејана исписаше из школе, коју учаше осам година. Тада он беше момчић од 16 година и као такав одоцнио за изучавање каква заната; али њега то не баџаше у бригу. Тек када је се осетио слободан од школе и учитеља, својски се предаде виолини и свираше у њу по цео дан, тако вештачки као какав уметник. Он дакле имађаше готов занат у рукама.

Од тада Дејан стаде свирати и ван свога дома и прочу се као вешт свирач. Скоро сваке ноћи свирао је по гозбама и пијанкама, а кад је се зором кући враћао, доносио је пуне шпагове новаца и све их предаваше својим родитељима, који се више не бриђаху за будућност свога сина, пошто он имађаше у изгледу сјајну будућност.

Звук Дејанове виолине беше нежан и пријатан; он је ониђао и заносио слушаоце! Имао сам прилике да слушам свирање признатих уметнича и нећу погрешити ако кажем: да Дејан не беше заостао иза њих. А још ако томе додате звучан и пријатан глас његов, онда ће вам бити јасно какав беше Дејан.

Кад чујете да забрује мекани гласови Дејанове виолине, из чијих жица његови прсти изводе дрхтаве и тужне тонове, вама се учини да пред вама стоји роб, који тужи за слободом и онакује срећне дане, о којима сађа његова патничка душа...

Но Дејан се не задовољи тиме, што је свирао у своме месту. Он је чешће напуштао свој град и виноу се у какав други, где је свирао, а кад би се опет повратио натраг, доносио би знатне суме и предавао их својим родитељима.

Једном кад се бавио у Београду свирао је пред најотменијом господом. Тада сам читао новине, које хваљаху и величаху Дејана, проричући му сјајну будућност.

Тако је Дејан као младић од 20 година зарадио толико да је на место старе и опале родитељске куће, сазидао нову кућицу, на шта је утрошена и последња пара његове уштеђевине. Али се Дејан не вајкаше за то, већ говораше: „Нека су моји родитељи само задовољни, а ја ћу своју старост лако осигурати.“

Дејаново одело беше свагда ново и лепо, нањ је он обрађао највећу пажњу, а беше набавио и врло скупоцену виолину...

Кад стиже за војску узеше га — као јединца — у месечаре, а чим је одслужио војску и поново отпочео да свира путујући, деси се наш рат са Бугарима, те и Дејан мораше на границу са друговима.

Тада Дејан беше леп и стасит; пуначка округла лица; ватрених као гар црних очију; румених усана и лепих малих бркова. Свагда насмешен и готов да запева. Пред сами полазак за границу, Дејан је седео са друговима и веселио их песмом и свирком.

Певао је као славуј и свирао свом жестином, да беше раздрагао своје другове; али кад наступи час растанка, Дејан прекиде свирање, подиже виолину, принесе је устима и спусти усне на њу. За тим је предаде своје оцу са речима:

П. П. РУВИНС

ХРИСТОВО РОЂЕЊЕ

— Чувај јо као какву светињу! Ако дадно мило- стиви Бог, те се здрав и чео вратим из боја, са том ћу виолином начинити срећним вас моје старе родитеље, а себи ћу прибавити славу, а ако ми буде суђено, да морам положити свој живот за нашу лепу домовину, онда ме не жалите. Узмите ову виолину и дајте је каквом сиромашку, који ће у њу свирати и мене помињати . . .

Тада место виолине пригрли пушку и крену се у бој са друговима.

*

За време војевања, Дејан је чешће извештавао своје родитеље о здрављу, али од једаред престаде писати, а то баци његове родитеље у велику бригу. Они се пре- плашени питаху; „Шта је то са Дејаном? Да ли је жив“ . . .

У брзо, муњевитом брзином пролете вест да се првим возом враћају из боја сви ратници

Наста велика гужва и узрујаност у граду. Све се ускомеша и потече на железничку станицу. То сам и сам учинио. Кад сам био на станици, угледах Дејанове роди- теле, и они беху дошли да причекају свога јединца, који их беше брзојавом известио о свом доласку.

Сви са нестријењем очекиваху кад ће се у даљини појавити воз. Најзад сивкасти облачићи дима указаше се у даљини, за тим се појави нејасна црна пруга, која се креташе и нагло рашћаше, док се најзад цео воз јасно не појави, и својим писком не огласи долазак наших ратника.

Најзад воз стаде, а из њега покуљаше војници. Међу њима спазих и Дејана. Он беше леву руку завукао у рукав своје војничке блузе, а другом руком придржаваше пушку, која му висаше о десном рамену. Он тражаше очима своје родитеље, а ја му придох, поздравих се са њим и показах му место на коме га родитељи очекиваху. Он им приђе, поздрави их, и ми сви пођосмо кућама.

Опростих се са њима и окретох своје дому; али ме Дејанов отац задржа речима:

— Шта зар ти нећеш са нама кући, да ти Дејан исприча како је у рату!

— Врло радо одговорих, али држим да је Дејану потребан одмор, за то хтедох да га оставим за сад на миру.

— О, не брини се ти за мене, рече Дејан. Ника- кав умор не осећам. Треба и ти да си са нама, па за то нас не остављај. Како већ бејасмо пред њиховом ку- ћом то уђосмо унутра. У соби Дејан скиде пушку са ра- мена и прислони је за зид.

Његов нас отац понуди да седнемо, што ми и учи- нисмо, а Дејанова мати похита да припреми обед, рашта изиде у кухињу.

Док смо ја и Дејан разговарали, његов отац отвори сандук, што стајаше у соби, из њега извади Дејанову ви- олину и принесе је Дејану

— Ево твојих ћемана, сине, ти си и заборавио да за њих упиташ. Ако ти неће бити досадно, дед нам од- свирај што!

— Та остави то, узвикну Дејанова мати, која у тај мах уђе у собу. Још се дете није ни одморило, а ти му пружаш ћемане. Ти си уморан, је ли, чедо моје?

— Ах, не, мајко! Не осећам ја никакав умор и врло бих радо свирао; јер знаш да сам са виолином одра- стао; али, на превелику жалост, ја више не могу никад узети виолину у руке.

— Ти се шалиш сине, је ли? упита старац. Та шта би те могло омести да свираш?

Дејан баци тужан поглед на виолину, тужно узда- хну и прошапута:

— Свршено је са мојим свирањем! Као што рекох. Никад више не могу узети виолину у руке; јер — видите!...

Ту Дејан извуче леву руку из рукава и показа нам је говорећи:

— Видите моју руку! На њој нема ни једнога прста! . . .

Сви се забезекнусмо, јер угледамо да на левој Де- јановој руци не беше ни једног прста.

— Ах, узвикну тужно отац Дејанов. Ах, ојађеном мени! Шта је то било са тобом, сине мој?

— Шта је било, прихвати Дејан. Оно што обично у рату бива: пушчано зрно погодило ме је и разнело ми све прсте са леве руке. Кад сам оно престао да вам пи- шем, бејаш у болници на лечењу, и не хтедох вам јављати моју несрећу! . . . Ах, моја виолина! . . . Ах, моја мила виолина! — тужаше сиромаш Дејан.

Његова мати стаде кукати, а мени се окрете соба, кад разабрах шта је било са Дејаном. Зграбих кану, па и без збогом похитах својој кући . . .

*

Овде је крај приче и ја бих могао стати; али знам упитаћете ме:

„Шта је било даље са Дејаном? Да ли је одликован и да ли му је накнађен превелики губитак?“

Рећи ћу вам:

Црни крст кити Дејанове груди и то му је одли- ковање, а што се тиче накнаде губитка, кажите ми: ко је у стању накнадити губитак његов?

Па ипак, награда није изостала. Војно-инвалидски суд *прогласио је Дејана за „иолу-инвалида“ и одре- дио му је 144 динара годишње, или 12 динара ме- сечне иотпоре!*

Даље не питајте; јер овде је свршетак приче о Дејановој судбини.

Д. Б.

Песимизам

У XIX ВЕКУ

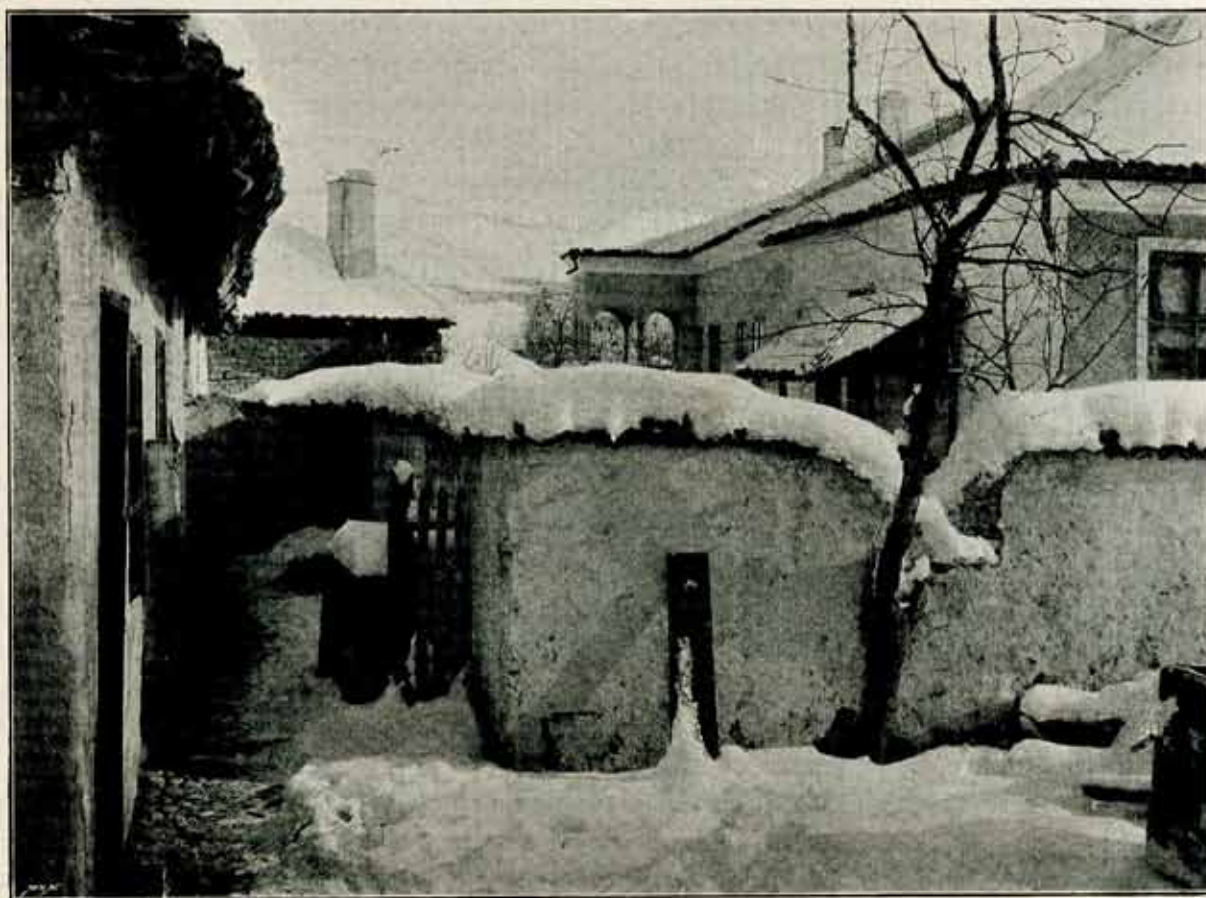

(СРШЕТАК)

оњен тако из уточишта у уточиште, из јаловог патриотизма о ком се није водило рачуна у славу, из славе у љубав, да ли ће човек наћи бар утехе у жртвовању своје среће срећи будућих нараштаја; у оној великој мисли прогреса, која заслужује да се на њој без престанка ради, због које се ништа од труда људскога не губи, и која

мисао је фаталан дар. У колико она више открива нашу несрећу у толико је више увећава. Хиљаду пута више вреди бити слеп, као што су животиње или биљке. Како смо тиме далеко од сламчице која мисли! — Пастир блудећи по Хималајским брдима обраћа се месецу, који је исто тако као и он осуђен на вечити рад. Њега призива за сведока, како је стока, коју чува, срећнија од њега. Она бар не зна своју мизерију, брзо заборавља сваки догађај, сваки страх који је тренутно обузме, и не зна шта је то досада.¹⁾

Гледајте младицу како срећно и мирно расте на боку Везува, док у подножју његову спава толико затрпаних вароши, толико људи, које је смрт зграбила у пуном триумфу и поносу живота. И младица ће та пасти једнога дана под страшном силом подземне ватре, али и ако про-

Зимњек дова у Београду

у патњама данашњег света гледа у сну и таоштво незане среће коју ће уживати наши потомци? То је *трећа стадија илузије*. И ту трећу стадију Леонарди је, као и остале, одмерио једним погледом који, место да се губи у шимерама, претпоставља да јасно види и оно што је било, и оно што ће увек бити „зло свију и бескрајну сујету свега.“

Не, будућност неће бити срећнија но што је садашњост, биће шта више несрећнија. Прогрес! али како ће човек да постигне тај прогрес? Мишљу, без сумње, али

падне, пронашће незнајући за ону сујету која људе пут звезда води, у толико мудрија и јача од човека у колико није гледала себе бесмртном као што се човек гледа.²⁾

Леонарди немилосрдно изврше Паскалову реч. „Кад свет овај и сатре човека, човек ће ипак бити узвишенији од њега, јер ће знати да умире и да је свет јачи од њега. О свему томе свет ништа не зна.“

¹⁾ *Canto d'un pastor errante.*

²⁾ *La Ginestra.*

По Леонардију: у томе је баш наша слабост што знамо а ништа не можемо. И биље и животиње ништа не знају о својој ништавилу, а ми своје меримо. А бол који из тога сазнања проистиче не смањује се у овом сзету но се, шта више, увећава. Најделикатније, најсавршеније душе највише пате. Најцивилизованији народи у исто време и најнесрећнији су. То је, као што је познато, вечита тема и немачког песимизма. Сазнање несреће чини несрећу и дубљом и тежом. Мизерија људи и народа развија се сразмерно њиховоме мозгу. Она расте у колико се њихов нервни систем више усавршава и спрема им деликатније инструменте, сунтилније органе да осећају зло, да га увећају и да га овековече и успоменама и тиме што му се непрестано надају. У колико човек додаје својој осећајности и својој интелигенцији, у толико више додаје својим патњама.

Ето, то је смисао оно неколико чудноватих и мрачних дијалога: *Гнома, Елеандре и Тимандра, Тристана и његовог пријатеља*, и оне *Историје људског рода* у којој се, после сваког већег периода, понавља одвратност према свему ономе због чега су људи патили у претходном периоду, и у којој се појачава она чежња за незнатом срећом, која људе највише мучи, јер те среће нема у овоме свету. Напоследку и Јупитеру се додијало да и даље чини поклоне тој неблагодарној раси, који се изоначују и које људи тако рђаво примају. Оно истина, прво добротворство Јупитерово састојало се у томе, што је у живот људи унео истинска зла, како би скренуо пажњу човеку са његових илузорних зала, и како би тим контрастом увећала се вредност истинском добру. А у том циљу Јупитер није могао да измисли ништа згодније до разне болештине и кугу. Али пошто се после тога уверио да тај лек не помаже и да је човеку и даље живот досадан, он онда измисли буру, гром, почне да баца комете и уреди еклице да у људе унесе страх, не би ли их тако страховањем, да живот не изгубе, измирио са животом. На последку дарује им још нека неоцењива добра: пошаље им фантоме јединствених надчовечних фигура, које људи назову: Правда, Врлина, Слава, Љубав отаџбине, али тек то људе растужи, и они постану тужнији и покваренији но што су икад били.

Последњи и у исто време најстрашнији поклон који су људи добили, била је Истина. Варају се људи кад проповедају, да се савршенство човеково састоји у сазнању истине, и да му сва зла долазе од незнања и лажних идеја. У ствари, сасвим се противно дешава јер је истина тужна. Истину, која је језгро сваке философије, треба кривити од већине људи, јер ако тако не буде, већина ће их скретити руке, лећи ће на земљу и ишчекивати смрт. Одржавајмо на против међ њима мишљења за која знамо да су лажна, и лаж биће им највећи добротвор.

Увеличавајмо на против оне шимере из којих ничу племенита дела и мисли, пожртвовање и врлине корисне општем добру, та лепа и срећна маштања, која једина и дају вредности животу. Али кад се једном Истина спусти међ људе, онда она врши своје, и све те илузије због

којих се још и могло живети, редом се поруше, и ето, у томе је једино напредак.

Није ли бар наука, ако философија није, зато ту, да нас својим величанственим открићима, својим напредовањем утеши. Могло би се бар веровати, да ће се велики научар, који је суделовао на великим филолошким радovima свога доба, који је знао славне научаре од Аиџела Маи до Нибура, коме је такође било суђено, само да је хтео, да и сâм постане велики јеленист — могло би се веровати да ће се бар он измирити с науком и опростити јој. Али то не стоји. Чудећи се слушамо да је наука XIX в. у опадању, и квалитетом и квантитетом научара. Несумњиво је да се знање, или као што се то каже: светлост науке, шири у обиму; али, у колико више расте воља да се научи, у толико је све слабија подобност за студирање. Данас је мање научара но што их је било пре сто педесет година, а нек се не каже: да се интелектуални капитал, у место да је остао скупиљен у неколико глава, — подељено на многе њих и тиме добио. Јер знање није то исто што и богатство, које увек представља исту вредност било да је на једној, било да је на више гомила. Тамо, где сав свет по мало зна, зна се врло мало. Површно знање може бити не управо подељено измеђ многих људи, но заједничко у многих незналица. Остало знање припада само научарима, а где су вам данас научари? Можда само у Немачкој. И у Италији и у Француској непрестано расте некаква резимирана наука, наука компилација из књига које се за мање времена пишу но што треба времена да их човек прочита, које коштају онолико колико и вреде, и које трају сразмерно цени својој.

Овај век-век је деца, која као права деца хоће одмах све да раде без много труда и без озбиљне спреме.

Али, шта ви опет то говорите, не видите ли зар ви, да новине сасвим противно томе тврде? — Ја то врло добро знам, одговара Тристан, који је нико други до сâм Леонарди, новине нас свакодневно уверавају да је XIX в. век светлости а да су они светлост века. Осим тога новине тврде и то: да је демократија велика ствар, да је пред масама нестало личности — индивидуа, — и да масе, неком несвесном импулзијом и вољом божјом врше данас све оно што су некада поједине личности вршиле. Оставите нека масе раде, тако нам веле; али пошто масе сачињавају индивидуе, шта масе могу радити без индивидуа? А како се опет ни индивидуе немају више ничем надати, чак ни овој мизерној награди што је може слава да да, то је у њима храбрости нестало. Вређају их, не дају им да иду напред, но их терају да иду у корак са осталим светом.

Ето у томе се само разликује овај век од осталих, па ма шта говориле новине које Леонарди напада својим епиграмима. У свим вековима, као и у овом, величина је било врло мало, само док је у другим вековима медиокритет господарио, у овом господари ништавост. Али овај је век, век прелазности. — Да дивна изговора! А зар и сви остали векови нису векови прелазности. Људско

друштво никад не стоји и вечна игра коју изводи састоји се у томе: да из једнога стања иде у друго.

„Уздржавам се да се не бих смејао плановима и надама које кују људи мога доба. Од свег срца најбоље им желим, али им не завидим, ни њима, ни њиховим потомцима, ни онима који имају дуго да живе. Некада сам завидио лудама и будалама и онима, који у себи гледају величине, и радо бих се, са ма којим од њих мењао. Данас пак не завидим ни лудама ни наметнима, ни великима, ни малим, ни слабима ни јакима, данас само мртвима завидим и једино бих се с њима радо мењао.“

Стање које највише вреди, које је вредило и које ће вредити то је ништавност (*le néant*).

Чујте само овај дијалог једног трговца алманаха и једног пролазника

«Алманаха! нових алманаха! Нових календара! Календара за нову годину? — Јесте, господине. — Мислите ли да ће нова година бити срећна? — О, ја мислим, светли Господине, биће, сигурно ће бити. — Као и прошла година? — И више, и више. — Као она друга? — Више. — Као она испред ње. — Зар вам не би било све једно да нова година буде као и ма која од прошлих година? — Не би ми било

Пред Топчидером (I)

То су последње речи Тристанове о животу и историји о XIX веку и о напретку. Непрестано онај тужни рефрен: *l'infinita vanità del tutto*.

И тако исцрпосмо све три форме илузија људских. Нестало је наде и у овај свет, и у будући свет, и у незнани свет с друге стране гроба. И зато не треба се више чудити оним тужним афоризмима који су закључци искуства живота, и који се у делима Леопардијевим јављају тако често, тако рећи у свакој строфи, на свакој страни. Живот је зло, па и да нема патњи живот би био зло. Нема тога несрећнога стања, које живот још несрећнијим не прави. Судбина је јача од свега, она савлађује све, па чак и чврстоћу у очајању. А кад ће се свршити *infelicità*? Кад се сврши све. Најгори моменти, моменти су задовољства.

све једно, господине. — Колико је прошло нових година од како продајете алманахе? — Биће тако, једно двајестак година, господине. — На коју од тих година хтели бисте да нова година личи? — На коју? Право да вам кажем не знам. — Зар вам ни једна од прошлих година није била некако нарочито срећна? — То вам не могу рећи. — Живот је међутим лепа ствар, је л те? — То се зна. Па да ли би ви пристали да поново проживите последњих двадесет година или, чак, и све време од рођења? — Е, мој господине, камо лепе среће да се то може! — Али да живите исто тако као што сте и досад: са истим радостима, са истим мукама и ни тренутка другаче? — Е, видите тако не бих хтео. — А какав би ви хтели да вам је живот? Овакав као што је мој, или као што је живот каквога кнеза? — Ми-

слите ли ви да и ја, и тај некакав кнез не бисмо исто тако одговорили као и ви, и да би у опште ма ко хтео да поново живи животом који је већ проживео? — Мислим да не би. — Дакле не бисте ни ви на те услове пристали? — Да вид'те, не бих, за цело не бих. — Е па какав би ви то онда живот хтели? — Онакав какав би ми Бог одредио, без икаквих других услова. — Дакле живот на срећу, у којем се не би ништа могло у напред знати? — Јест, такав! — Ето, то бих хтео кад би се нешто могао поново радити, а то би хтео и сав свет. То значи да до данас још није било човека с којим судбина није рђаво поступила. Сваки од нас мишљења је, да је у животу имао више зла но добра, и нико не би хтео да се поново роди под условом да поново проживи и сва зла и сва добра што му је живот дао. *Живот који ми сматрамо као леа, то није овај живот који знамо, но онај који не знамо, то није прошлост него будућност.*

У трећој години судбина ће боље поступати и са мном, и с вама и са целим светом, и то ће бити почетак срећнога живота. Је л' тако? — Па надати је се. — Покажите ми који од најлепших својих алманаха. — Ево овај, господине, кошта само динар и педесет. — Ево динар и педесет. — Хвала господине. Збогом. Алманаха! Нових алманаха! Нових Календара!»

Каква горчина у тој сцени коју хумор пролазника, нека врста разочараног Сократа, тако вешто изводи! Местимце иронија је та ужасна. Патуљак прича Гному да су људи мртви. „Залуд их чекате, сви су они мртви, као у каквој трагедији где сва лица помру. — А како је нестало тих обешењака? — Једних је нестало у рату, једних кад су пливали; једне су опет други јели; једни су се рукама давили; једни су трунули у ленинтилуку; једни су опет просипали мозак свој у књиге или на сто других начина, једном речи нестало их је што су хтели да иду против природе, и што су један другоме неправде наносили.“

Човеку је највећи непријатељ човек. То је на своју жалост и Прометеј увидео кад се кладно са Момусом који би увек вртио главом кад год би се Творац рода људскога хвалио својим проналаском. Једном тако опкладе се и оба се крену пут земље. Спусте се у Америку и тек што су ступили на земљу, наиђу на једног дивљака како једе свог рођеног сина. У Индији опет наиђу на једну гломачу на којој су поред мртвог мужа, једне древне пијанице, — спаљивали и младу му удовицу. „Прави су дивљаци“ рекао је Прометеј и крену се за Лондон. Кад су стигли, пред вратима једнога хотела наиђу на гомилу људи. Кад су запитали: шта се десило, рекосе им, да је један богати Енглез, пошто је једно своје куче препоручио пажњи једног свог пријатеља — убио своја два детета, па се потом и сам убио.

Није ли зар то она мистична слика коју је и Шопенхауер представљао? „Живот је непрестани лов, у којем се и они што пуцају, и они на које се пуца — отимају око плена. Живот је рат свију против свију. Живот је као нека природна историја бола, која се на ово своди: хтети а и сам не знати зашто; борити се, непрестано борити се и умрети, и тако без престанка кроз вечно времена.“

Према томе, зар нисмо имали право кад смо рекли да је песимизам попре некаква болест мозга, но што је доктрина? И како ми мислимо, песимизам не подлежи критици колико клиници.

Песимизам Леопардијев само се у двома тачкама разликује од песимизма Шопенхауеровог, и ја се не устручавам рећи, да је од њих двојице песник био већи философ, јер се ипак кретао у границама разума. Те две тачке то су: принципи зла и лек противу зла. О метафизичком принципу Леопарди нити шта зна, нити хоће да зна. Зло се осећа и према томе се и цени; то је скуп стварних сензација, ствар експеримента, а не резоновања. Сви они, који су мислили, да се потребност зла може извести из неких принципа, н. пр. *Воље* као што то мисли Шопенхауер, или *Несвесног* (Inconscient) као што то мисле Хартман, дошли су на неке сасвим произвољне и неразумљиве теорије.

Леопарди се задовољава тиме, што посматрањем долази до неког универзалног закона патње и не прави никакве даље закључке. Он осећа оно што осећа, и не покушава да утврди да баш тако мора бити. Шта више не знајући за принцип зла, он и не мисли да измишљава лекове противу тога зла, као што то раде немачки песимисти, који се труде да сузбијају зло живота, износићи на видело ону Највишу Вољу која ствара живот, и уверавајући је, да јој се треба одрећи саме себе и борити се против живота.

Једини лек који стојичка душа Леопардијева ставља на супротив вечног и општега бола, то је помиреност са судбином, то је ћутање, то је презирање. Истина, то је жалостан лек, али га бар можемо увек имати:

„Nostra vita a che val? Solo a spregiarla.“

„Што ће нам живот? За то само да га презиремо.“

Из свега досадањег види се, да нисмо ни мало претеривали, кад смо рекли: да је Леопарди претеча немачког песимизма. Он је наговестио ону чудновату кризу, која се у потаји развијала у неким духовима. Кад се помисли да је Шопенхауер све до 1839. био непознат у Немачкој и да се о мислима његовим води рачуна тек од последњих двајестак година, човек се мора изненадити кад погледа колико је сличности и у симпатијама, и у темпераменту и у духу између талијанскога песника од 1818. године и философије која је занела сву Немачку. Инстинктивно, и без икаквог дубљег проучавања, све је он предосетио у тој философији очаја. И ако је био без икакве научне спреме у томе погледу, мало је аргумената који су се отели његовој ббној проицавости. И зато је он и пророк и песник те философије, он је њен *Vates* у оном античком и мистеријозном значају те речи, и он је то био с таквом искреношћу какве нема сличне ни код најславнијих представника песимизма. На послетку, а то није мала ствар, он је и живео, и патио и умро непрестано доследан својој тужној доктрини. А тако нису радили сви они философи који су у теорији проповедали очај, јер је међ њима било и таквих, који су некако умели да се помире и са земаљским и са небеским светом, и да воде рачуна и о својој слави, али и о својим рентама.

Моја жеља

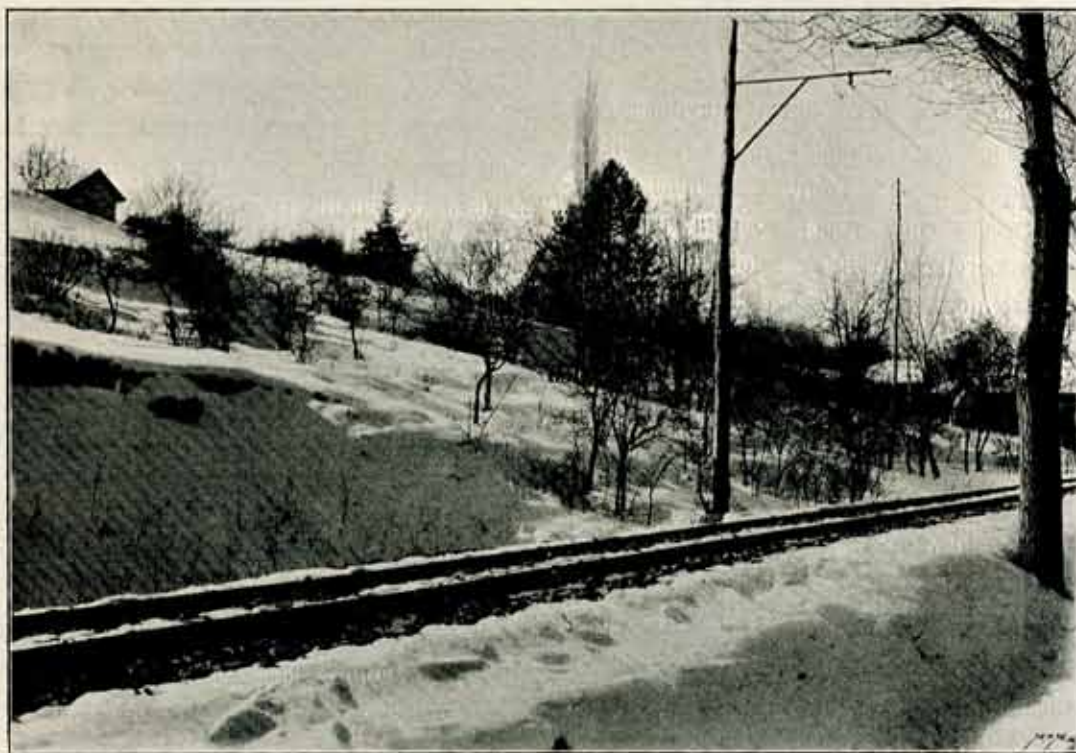
на сјајна месечина
Што на ведрој ноћи сије;
Она ружа мирисава
Што мирисе рајске лије;

Слатки гласи шумских птица,
Што кроз вале арака лете,
И уздаси, што их љубав
У грудима мојим плете;

И дрхтави пламен свеће
Што у твојој соби гори,
И јастучић, на који ти
Бујну главу сан обори, —

Ја бих хтео све да скупа
Теби пева песме моје,
Не бил из сна пробудиле
Жарку љубав душе твоје ...

Авдо Карабеговић

Пред Топчидером (II)

Лепа боја, лепи слика
И осмејак нежна цвета,
И мекана трава она
По којој ти нога шета;

Лаки жубор река плавих,
И ветрића благи гласи,
И све оно што свет ови
У Природи бајној краси;

Све што теби срећу пружа,
Све што теби радост нуди,
Све што тугом и чемером
Пуни твоје вреле груди,

Деда Мартинов грех

— ПРИПОВЕТКА И. Н. ПОТАПЕНКА —

Дедице драги! Зашто облаци све поред месеца лете, лете, а месец стоји све на једном месту? Зашто је то, дедице? питао је осмогодишњи Васка деда Мартина, снажно се припијајући уз његово старачко тело и увијајући се широком полом његова кожуха. Васка је био у великим кондурама, што их је пређе носио његов отац Карпо, и у фланелској јакни своје матере Марине, те му

није било хладно, али увијајући се дединим кожухом, било му је тако, тако пријатно да се није могао сит наживати тога задовољства.

— Ех ти, мудраче и философе! А по чему ти то мислиш да месец стоји? Не стоји он, не стоји, него плива по небу! — важно, и ако не без израза спиходљиве ироније, одговори деда. — Сад је ето ту, а сутра из јутра, погледај, чак ће онамо бити и лепо ће проснавати док опет не пође по небу.

Васка ућута за тренутак, јамачно размишљајући о дединим речима.

— А има ли, дедице, много врста од земље до месеца? опет упита Васка својим танким гласићем.

— Много врста? — упита и деда. — Ех лудице, а зар их је ико мерио? Нико, нико то није измерио још.

— Има сто врста! скоро с уверењем примети Васка, стално гледајући у месец као да је у мислима одмеравао растојање између њега и земље.

— Може бити толико а може бити накупиће се и тисућа, Бог зна! одговори деда замишљајући доста нејасно разлику између стотине и тисуће. То је изговорио са лаким одсевом раздражења у свом гласу. Унука је веома волео, али није трпео његова питања, на која не би могао одговорити. Већ и јесте нека важна ствар знати: колико је врста до месеца, — као да на том месецу има вашара на који ће и он ићи. А и шта је то месец?

— А знаш ли ти, шта је то месец?, а? — упита деда, али већ другим тоном, простим и увереним, јер је знао врло добро шта је месец.

— Месец? замишљено упита Васка: па велика свећа, као оне највеће у цркви.

— Ха, ха, ха! Ето будалице, а овамо хоће да је философ! Свећа! А знаш ли ти какви су ветрови на небу? Кад би месец био свећа — угасио би се давно и давно... Није то свећа, то је фењер... Да... овако округло фењер... А он: свећа! — А чу ли, Васка: да ли је већ време да се на банак попнеш? А? У стомаку ти вечера игра, па хајде нека се смири.

— Није, дедице, мени је врло добро. Да седимо још! одговори малиша и јаче се приљуби уз деду.

— Па добро, седи! Деди се, и сам знаш, још не спава... Њему је све једно: а седео овде а се по банку окретао... Седи, лудице.

Ноћ је била тиха и зимски топла. Целога дана нападао је снег у пахуљастим праменовима и толико га је нападало, да је и сва земља и дрвета и кровови на колибама, и залеђена барска површина... све је било покривено чистом белином, те се могло помислити да се горе на небу, по ком се кроз облаке видеше јасно сјајне звездице, неко стара о земљи, те јој послао за сутрашњи празник нову китњасту одећу. Месец се или скривао у облаке који су под њим хитали некуда, те је сва земља била превучена као неким сивим одблеском, или је у маху, брзо као стрела, бацао на земљу снопове својих бледих

зрака — те би у часу по свој околини разнобојно засијали снежни кристали, док не би брзи облак поново заклонио месечев сјај.

У селу је већ давно завршена вечерња и све је поспало. После тешких пирога и каше сеоским становницима није се спавало баш Бог зна како слатко. Ове ноћи у селу се обично сањају тешки снови. Нема ни једне колибе у којој није ма ко сањао или ђаволове рожиће или вештичии реи. Али на ово се свет већ навикнуо, те на то давно већ нико пажње не обраћа. Пробуди се мужик, прекрети се и све одлети као дим.

Деда Мартин дошао је већ у оне године када се јави и сан мало разликују једно од другог. Дешавало се да по читаве часове седи на једном месту, нарочито када летње сунце пригреје; седи деда, приклонивши своју седу главу, а неодређене мисли у мирним гомилама тихо се ређају једне за другима. И Бог само зна какве су то мисли! Или се присети буди каквог догађаја из свога дугог живота, и деда се добро сећа да је тај догађај био тад и тад, у таквим и таквим приликама; или му пред очи изиде слика каква из старе, давно испричане бајке, а деди се учини да је све то некада доиста било. Ко је доживео деведесет година, тај се нагледао свакаких чуда, тај зна да у животу често бивају и такве немогућности каквих нема ни у најчуднијој бајци. Отуда ваљда и причају старци, најозбиљније, права чуда о старим временима, а ми им не верујемо, већ само кажемо: ех, то је бајка! Због тога старци и воле највише да бајке деци причају, те се и не зна ко више верује таквим причама: деца или они сами....

— А ти гледај, Васка, па не дремај! проговори деда: јер што ћу онда с тобом?

— Није, дедице, није, нећу заспати!... Ја сад мислим, дедице! развучено и са пуно значаја рече Васка.

Деда се насмеши и одмахну главом.

— Па тако и јесте, кажем ја да си ти философ! Мисли! Гле молим те. И не видиш га на земљи, а оно већ мисли!... Чудна су времена наступила. А о чему то мислиш?

— Не знам ни сам, дедице, о чему мислим. Гледам како је све бело, како месец светли а снег одсијава, како је трска око баре као зид неки, стоји, не креће се, као да спава, а у кожуху топло као на банку... И у души је тако добро, тако добро, дедице... Ето о томе мислим.

— Хм!... Лудица си ти, Васка, лудица!... О чему имаш ти да мислиш? Ни о чему, јер си ето у кожуху, топло ти је и немаш никаквих брига. Деца да мисле? Кад преживиш оволико колико је твој деда преживео, онда ћеш, Бога ми, имати и зашто да мислиш и премишљаш...

И збиља, деда се замисли. Сетио се нечега из давно минулих дана. Било је то ти Боже знаш кад. А сећа се. Као да је јуче престао последњи уздах и као да чује још, у овој тихој ноћи, како удара чекић у јексере што се кроз поклопац забијају у јелов мртвачки сандук. И

старачко му срце закуца неједнако, плашљиво, час уда-
рајући јаче о мршаве му груди, час замирући. Деда је
мислио гласно, јер је шапутао себи у браду:

— Била је твоја воља, Господе Боже, јер она ја-
дница није била крива... Ни по чему!... Судбина,
проклета судбина! Ох... ох... ох!

— О ком то говориш, дедице? — упита Васко.

— Али та су времена прошла и никад се више неће
вратити... — одговори деда и, дуго поћунав, додаде:
Ноћ је била баш овака а и месец је сијао кроз облаке
као ово сад. Сакрије га облак и све потамни, а како га
прође, све поново засија и као да анђели певају на не-
бесима!... Да! Анђели и јесу певали, а шта је тада на
земљи било — сачувај Боже и уклони!

С. ЈОВАНОВИЋ

НА ДОКСАТУ

Деда се трже. Није знао да је говорио гласно. Изгле-
дало му је да мисли о прошлости тихо изумиру у његовој
глави, као светлост далеког луча увијена густом маглом.

— А зар си чуо моје мисли? Гледај га само!...
„О ком говорим“? Ехе-хе! Ти то не мораш знати!...

— Причајте ми, дедице, причајте! љубопитљиво је
наваљивао дечко.

— А шта је било, дедице?

— Страшне ствари, Васиљко; кажем ти: страшне
ствари! проговори деда одушевљавајући се очигледно.

Наступио је тренутак када се деда није могао више
уздржати од причања, па макар га за то и не молили.
Обешењак Васка знао је то, јер је често умео искажати
из дедине душе по какву занимљиву причу. Деда настави:

— Каже сусед Калиник: пре је, веле, било боље.
И ако смо били под снахијски робови, ипак смо имали

што у трбух да спустимо!... Тако је говорио само за то, што му је на раменима била врло мудра глава. А ја, видиш Васка, мислим да је боље и од глади умрети, само ако је твоја душа и савест. Да, савест да је само твоја... Тако је то! Ех!... Али за што... Па добро, де! Слушај, Васиљко, како је то било...

Деда погледа на месец који се баш у том тренутку појави из облака, па поче оним нарочитим гласом, развученим, загонетним, којим обично причају старци тајанствене приче из прошлости.

— Хм, да... И поћ је била овака, и месец је овако сијао, и звезде су трептале... Кажем ти: све је било као ово сад, управо у очи Божића... Сећам се као да је мало пре било, — био сам с Параском онамо крај баре где је онај велики сиви камен... Баш на том истом месту био је тај камен и онда. Ех, Васко, како је то лепо бити камен. Лежи тако стотине и тисуће година — на ништа. Какав био, такав и остао. Само се мало дубље зарео у песак... Лепо је камен бити!

— Али, дедице, камен не осећа.

— Е, не осећа! Па то и јесте добро, што не осећа. Не осећа, па га ништа и не боли. Али слушај. Био сам, као што рекох, с Параском на обали код тог сивог камена. Параска је била чудо-девојка... Какву је само косу имала! Ма да јој је те лепе косе чупала покојница Марфа Абрамовна (строга је то била снахница, и! и! Управо звер у женском лику!), ма да је, велим, чупала, коса је увек била и пуна и лепа. По неки пут је овије Параска око врата, па је још и у чвор веже. Израсла девојка, образи румени, усне — вишње, а очи као оне две најлепше звезде над црквеним торњем, видиш? Такве су биле очи у Параске. Али тада ни твој деда није био ово што је сад. Био је отресит младић, а девојке су говориле да је и леп, а ја мислим да нису лагале, јер се нису једној од њих заруменели образи када би га у очи погледале. Волео сам Параску свом душом а и она је мене исто тако волела...

— А шта то значи, дедице?

— Волети свом душом? Ево шта значи: за онога ког волиш дао би и живот, скочио би и у ватру и у воду, без њега месец не светли, звезде не сијају, сунце не греје. Ето шта значи *волети свом душом*. Били смо обоје млади. Та ја сам тек био двадесету узео а њој још није било ни пуних деветнаест. Били смо се познавали не тек од јуче или од пре месец дана, само смо то крили... Јер кад би, сачувај Боже, знала о томе Марфа Абрамовна, косе би јој одрезала, а мене би послала у војску, у рекруте... Свирена је то жена била, царство јој небеско, али — мртвима се не суди... На страшном суду судиће се и њој и нама свима... За то кажем ја Параски: чуј, Параска! Сутра почињу месојеђе, а ова наша ствар већ дуго траје; за то треба промислити сада шта ћемо и како ћемо... А мене Параска загрли: „Мој мили Мартинићу! Боље и не помињи о том! Синоћ је кључарица Јевдоха чула од нане, да ми је судбу већ одредила!“ — Како одредила?

„Тако, одредила! — говори Параска, а плаче и дрхти. — Одредила. Чим, вели, наступе месојеђе даћемо Параску Трофиму кочијашу. Здравни су обоје; биће порода... Јер, вели, Трофим толико ашикује да је већ додијао свему женскињу на снахилуку, а Параска ће се обесити тек ма ком о врат — да ћемо се сви изненадити!“ — Плаче Параска, плаче... А ја, како то чујем, зашкргућем зубима! — Тако ме је то увредило и заболело... Да ми отму девојку? Да ли је то могуће? И ком да је даду? Трофиму! А шта је тај Трофим? Пијаница и разбојник! Убиће је, са света ће је уклонити?... Разгневим се и скоро побесним, али после почнем и размишљати. Било ми је већ прекипело у души, па се почело таложити. А прекипи, чедо моје, прекипи од муке, јер знаш да ниси свој и да неће бити како ти желиш, већ како она хоће. За то решим с Параском да сутра, како се Марфа Абрамовна из цркве врати, одемо обоје и да јој се пред ноге бацимо, па да тако пузимо докле год јој не омекне камено срце. Мислили смо да о светлом Божићу, кад анђели на небу славослове и са звездом волхви путују, неће бити таквог човека чије срце неће омекнути, па било ма како тврдо... Тако смо мислили.

Деда ућута уносећи се мислима у своје успомене. Васиљко нестрпљиво промуца под кожом: Па онда, дедице? Па онда?

Деда опет настави: — Тако и урадисмо. Дође и сутрашњи дан. Пођем с Параском кад се Марфа Абрамовна вратила из цркве. Мало причекасмо. Дође поп с крстом, и ђак с њим; отпеваше „Дѣва днесъ рождаетъ“ и честиташе, па онда одоше у сеоске колибе. Баш у то доба уђосмо к њој. Уђосмо, кажем, ја и Параска у трпезарију, где је на дугачком столу било пуно јела: ту и прасе, и кобасице, и ђурка и свега и свачега. Од куда нам онолике храбрости, ни данас нисам довољно наметан! Кажем ти, била је звер а не жена; могла је човека, без околишења, и на смрт осудити, јер није само једног осудила! Уђосмо ти ми, па њој пред ноге; падосмо и лежасмо као у праху! — Шта је то? Како сте смели? Ко вас је пустио? — А ми ћутимо, онемели — језика не осећамо. Али се на послетку прибрасмо и проговорисмо: „Мајко — рекосмо — господарице наша, не убијајте две хришћанске душе једним ударцем: не дајте Параску Трофиму — убиће је, пребиће је!... А ми се, господарице, већ давно пазимо; само смо чекали Христово Рођење, па да вам, милости наша, пред ноге паднемо и измолимо допштење“...

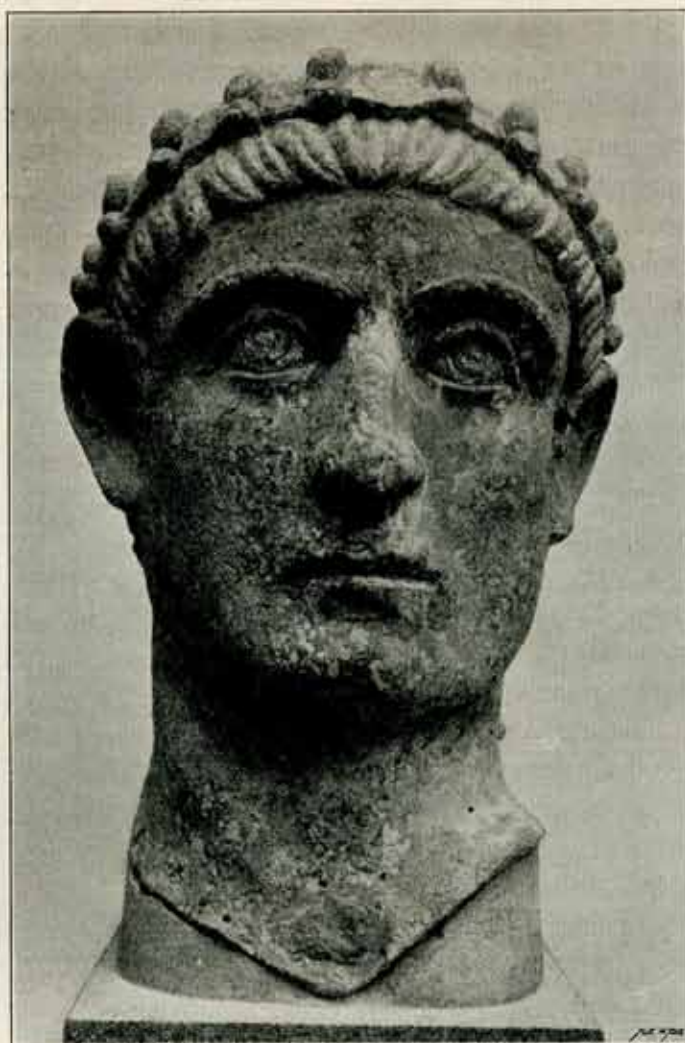
— О, Боже мој Господе! — с дубоким уздахом настави деда после тренутног ћутања. — И све је тако било у истини, све... У данашње време не би веровали том, а све је тако било!... Јест, било, Васиљко!

Васиљко промолио главу испод кожуха и уплашено гледа у свог деду. Очи му као да говорише: „Зар све? А даље?“ — Страх, да деда не прекине баш на том месту своју причу, сијао је у његовим умним, блиставим очима.

— Па шта је било даље, дедице? ушта он на послетку. —

— Даље? Несрећа! — туробно одговори деда — Господарица наша постаде у часу какву је никад не видесмо. Побледе у тренутку, затресе се, а залобај прасећине, што га је тада јела, застаде јој у грлу, а на усне јој пена се појави. Залуна ногама, а варнице јој, рекао би, ударише из очију, а танке ноздрве почеше се ширити...

— Ех шта празник! То није још ништа. Ћути и слушај... Велика је злоба људска! У једном човеку може бити толико злобе колико је ни десет вукова не могу имати... Дај му само слободу за то... Не бој се љутог звера, јер имаш батину и сикиру, али се бој злобног човека!... И тако моја господарица, Бог нека јој суди, нареди да нас одвуку у шталу где ћемо се нас двоје узајамно тући! Сами су се, вели, пазили, па нек се сад

Константи Велики

„А! вели: па то ли сте се решили! Хоћете своју вољу? Зар онда кад код мене ни псето нема своје воље? — Чули сте о мојој намери, па сад хоћете да јој се противите!... А давно се, велиш, пазите? а? Ко вам је допустио да се пазите? Али ја ћу вама показати како је то кад хоћете своју вољу. Показаћу вам!... Пре свега — вуците их обоје у шталу, па на батине док им се душа чује!“

— На такав празник? — уплашеним и дрхтавим гласом ушта Васиљко.

сами и туку!... И да боже, ја сам морао тући Параску а она мене... Младић девојку, па још вољену, а девојка младића... Је ли то још ико чуо? Стид, срам и брука! А срце?... Ох, и причати је страшно!... И тако нас, Васиљко мој, поведоше у шталу...

— Од тог проклетог часа никада више не видех своју Параску, а Трофим као да у земљу пропаде. Говорили су, да их је обоје мучитељка наша послала у Москву где јој је син служио у кавалерији. Онда је Трофим целог свог века био кочијаш, а Параска трнела је од њега нај-

теже увреде, јер је Трофим више био у Москви него ли овде... Тако ми паде у део друкчија судбина.

— Каква судбина, дедице?

— Таква судбина, да сам морао поћи у свињаре, то јест чувати свиње и оженити се девојком Арином... А одатле баш и почиње!...

— Знаш ли шта, Васиљко? Боље је да ти даље не причам... Бога ми, боље!.. у један мах, за унука са свим неочекивано, заврши деда своју причу.

— Не, не, дедице, не! Причајте! молио га је унук дрхтавим гласом. Сав се био претворио у љубопитство и беше готов да се заплаче, ако би само деда прекинуо причу. — Причајте, дедице!

— Да причам? А мислиш ли да ми је то лако? — промуца деда Мартин тешко клатаћи главом. — Ох, Васиљко, сваки човек има тако тешких грехова, што као камен леже на срцу, да их никакви уздаси, никакве молитве не могу скинути са срца... Ох, ох! Али кад ме тако молиш, слушај, само немој осуђивати свога деду! Арина је била девојка смерна и добра. Догађало се да је много задиркују, а она ништа, — отрни. Само се прекрети и уздахне... Била је врло богобојажљива жена. У лицу није била баш ружна, али тек ни привлачна... Мршава, бледа, мала!... Од како сам био запазио Параску и од када ме онако увреди Марфа Абрамовна, злобно сам свима и свакоме, па омрзнух и њу, Арину, још од првог дана; била ми је досадна, те је нисам могао никако гледати... Она према мени кротка као голубица, а ја прек као љути звер. Пита ме: „Зашто се љутиш на мене, Мартине? Јесам ли ја чему крива? Тако је Бог наредио, па ће тако и бити!“ А мене обујми бес, управо може се рећи, савлада ми нечиста сила сав разум, те на њене кротке речи батином одговарам: „Ћути! велим јој: ти си ми живот упропастила! Вековати с тобом исто је што и бити у паклу!“ — Бес ме савладао, па то ти је. Почнем одлазити и у ракициницу и ждерати проклету вотку... Забављао сам се и живео како сам год хтео. — Дођеш кући, погледаш смерну Арину, па те смерност њезина до беснила доведе, и како је несрећницу почнеш тући, она ни беле: љути, уздише и само се крети... Господе, Господе!... Какав грех!.. А за што дрхтиш, Васиљко? Јеси ли озебао, шта ли? А лепо сам ти говорио: иди на банак...

— Није, деда, нисам озебао... Мени је... страшно, деда! једва чујно одговори дете.

Деда уздахну дуго и дубоко. — Да, то је била страшна ствар! настави за тим. Страшна ствар!.. Ако на Страшном Суду упита судија... не знаш како ћеш му одговорити. Арина ми роди кћер, а за тим и сина... Твог оца! Арина ти је била баба, Васиљко. — Али ни то ми није могло умирити душу. Била ми је мрска као и пре, а тукао сам је немиле, и то не као људи, већ зверски... И косе сам јој чунао и ногама газно... О, свега је било!.. Не дрхти тако, Васиљко!... Шта ти је? Слушај! Једанпут, била је баш недеља, пођем у ра-

кициницу и нађем у њој Аникеја, спахијскога куvara, које тек што беше дошао од младога господина из Москве. Састанемо се и, дабоже, добро се напијемо. Питам га ја: па како, велим, јеси ли тамо виђао Параску? А он: а како, каже, да је нисам виђао. Виђао сам је. Још ми је и казала да те питам, како живиш и шта радиш?... А како она живи? — Живи тако, вели, да по свој прилици неће још дуго... Разбојник Трофим туче је док јадница не обамре, те иде као сен каква... Несрећна јектика, вели, једе је и гризе, те ће јој скоро и крај. Трофим ће је тући ваљда још једанпут двапут, па ће и то престати! — Чим сам чуо те речи, подuze ме нека ватра! Постадох у часу као разјарени тигар... Бес ме свега савлада... „А! подвикием: зар тако? зар тако?“ Више нисам могао говорити!... Изручим још две вотке пренечене и побегнем у своју колибу. Почнем тући своју Арину... Био сам права дивља звер а не човек... Она само уздише и према небу очи подиже... А ја из све снаге, из све снаге... Не могу се уздржати, бес не допушта... Прислушнем: уздаси јој престали а лежи протрпа по земљи... Као да ме хладан ветар запахну, увидео сам, разумео и заплакао се над њом... Другога је дана Арина испустила своју светлу душу... То сам је ја убио, ја!

Последње речи деда је изговорио спуштеним гласом и дубоко обори главу.

У један мах се трже.

— Еј, Васиљко, куда ћеш? Куда? — изговори брижно и мучно се придиже. А Васка, као звере уплашено, искочи испод кожуха и побеже по снегу, дрхтећи од хладноће и од великог утиска што га учини дедина прича. —

— Овамо, глупаче!... Брзо под кожух!.. Озепћеш!... викао му је деда.

— Не ћу, деда, не ћу доћи! одговарао је малиша.

— Зашто да не дођеш?... Седео, седео, па у један мах! Ах, будало!

— Не ћу доћи! Ја те се бојим, деда! дивље ужасно узвикну дете. Ти... ти си убио човека!

Деди задрхташе ноге те груну на земљу. Рука му се грчевито хватала грудји. Осетио је као да му у њих сјуреше оштар нож. То је осетио само једног тренутка, а после тога није више ништа осећао... Када Карно и Марина, пробуђени Васиљковим вриском, потрчаше на улицу, нађоше непомичног деду и не моглоше га никако повратити... Деда је за увек остао непомичан... Месец је још вазда светлио; облаци су га повашто сакривали, али чим би прошли, поново је празничном радошћу све осветљавао, а земља се величала у својој новој белоснежној одећи; трска је стојала непокретно и бадро око баре, баш као оне давно, давно минуле ноћи, када је млади и стасити Мартин стојао крај великог сивог камена и нежно гледао у сетне очи своје драгане Параске... Анђели су певали на небу.

А Васиљко се завукао у банков угао, на дрхтећи и
лијући горке сузе није хтео ни о чему да зна, ништа да
чује . . . Целог свога века сећао се приче деда-Мариново.

С руског превео
Р.

Облаци

Гром загрми! — Видик гледам: преко поља
равних
Шумни ветар слој облака по пучини гони...
И хладне му сузе теку из очију тавних.
Као срце моје када вреле сузе рони...

Равнодушни као ужас твоје судбе клете,
Ми летимо без радости, без жаљења људи!

„Ми немамо ни светиње, ни гроба, ни храма,
Без познања, туге свете, и сећања чедна,
По пространству вијемо се! — Гром, муња и тама,
То су наша чедна вечна сурова и ледна!“

— И одоше. Муња сину с риком у даљини,
И расече густу таму што с' роди у ноћи.
И чудна се рика лила по бурној пучини
Као лава разјарена у безумној алоћи.

Вој. П. Бошњакović

Под Бановим брдом

И сурова, мрачна чела, што га муња пали,
Они стројно, с грмљавином, преко поља лете:
„Ој облаци, ој путници, о ви шумни вали,
„Однесите из туђине осећаје свете.

„До брегова и планина отаџбине моје,
Где с Дунавом Сава шуми и Мораве струје,
Где у миру села плодна и градови стоје,
Где ко душе задовољне српске шуме брује!“

Ветар хуји. — Они зборе: „О не плачи дете!
Ми немамо отаџбине, ни срца, ни груди:

Сумњива краљица

Драги Ристо,

ад ти лане послах снимак лика „Костанце
Морозини, краљице српске, супруге Вла-
дисављево“, како се чита и у *Н. Искри*
бр. 8. (август) стр. 233, и кад ти за
тим обећах написати за твој лист члан-
чић или белешку уз ту слику, мислио сам
да ће тај посао ићи доста лако. Што сам међутим ула-

зио већма у њ, тим је он за мене, лајка у чисто историским питањима, постајао све тежи. И ма како да је непотпуно и нестручно, ово што ћу ти тим поводом за твоје читаоце у кратко изложити, стало ме је више труда него по неки од заманијих радова. Тешкоћа ова објасниће ти се одмах сама собом. Ја труда око њега не жалим, јер ме је увео у разматрање српско-млетачких средњовековних односа с једне тачке, с које су они досад мало проучавани, ма да ће њихово ближе познавање бацити нову светлост на понеки тренутак из наше прошлости, и допринети да ову још већма заволимо.

Наши краљеви, жупани и кнежеви ступали су чешће у сродничке везе с млетачком и другом италијанском госпоштином, него што се обично узима. Осим записа о томе по средњовековним кроникама, потврду за ово имамо и у нашим народним песмама. Занимљиво је, да у њима има мање помена о удавању наших одива за западну властелу, што се објашњује фактом, да је ових случајева било сразмерно мало, да су они бивали ређи, те се народна машта није постојано њима занимала; к чему придоноси још и карактерна одлика самих наших народних песама, да оне пре и више опевају женидбу него ли удају, — што опет има свој дубок психички узрок, на коме се ми овде не можемо дуже задржавати.

Остављајући за сад на страну друге бракове наших старих владалаца са западним одивама¹⁾, ја ћу ти у најкраћим потезима изнети оно што сам могао прикупити и сазнати о Костанци Морозини, која нас за данас нарочито занима.

Колико је мени познато, о њој нема готово никаква помена у нашим историским делима. Оно што је о њој писао Госп. Архим. И. Руварац још год. 1868. у *Матизи* (стр. 386—387) у чланку „Краљице и Царице Српске“ готово је заборављено. У нашим Летописима није о њој забележено ни сачувано ништа. Не постоји никакво предање, које би се за њу везивало. То ће јамачно долазити од туда, што муж њен Краљ Владислав није играо никакву значајнију ни политичку ни културну улогу, која би у нашој прошлости обележавала какав знаменитији и истакнутији тренутак. На народној машти пак она није, поред овога, оставила никакав посебни отпечатак с тога, што њено порекло није наш народ ни у колико могло изненадити: и пре и после ње било је на нашим владалачким дворовима млетачких и других западњачких одива. У Млецима је већ другаче: тамо се и у народу и у госпоштини одржала трајна и доста жива успомена о овој одиви, још и данас чувене породице Морозинија која је негдашњој „краљици мора“ дала четири дужда, Риму два кардинала поред толико других знаменитих људи по свима гранама у своје време тако развијенога млетачкога живота. Чак у картама за играње она има своју представницу с песниковим

¹⁾ Видети о овоме: *Molmenti P. La vie privée à Venise*, Млени 1895, I део, стр. 116—119. — *Исри*, La Dogaresa di Venezia, Torino 1384. — *Sansovino* Francesco, Venetia città nobilissima, descritta in XIII libri Млени 1663. као и његову хронику.

геслом „Anche in donna tal' hor fortezza alligna.“ *) О њу се отимљу и разне гране ове старе породице: тако данашњи кнез Самоса, Мавројени-Паша прибира о њој већ од дужег времена податке.

Костанца није нова краљица између одива из породице Морозини. Год. 1276. ожени се Стефан, син Андреје II, лепог Томазином Морозини, и из овога брака је био Андреја III, који је за тим под надимком „Млечанин“ владао неко време у Угарској уз припомоћ своје матере и једног од својих ујака. — У књижици *Tre documenti della famiglia Morosini* и т. д. коју је познати проф. Фр. Нарди објавио год. 1840. у Падови (приликом удадбе једне Морозини), читамо на стр. 9—10 ово: „Друга краљица је била Костанца (1293). Отац јој Михаило (Албертинов син) васпитао ју је у оном узвишеном духу, који као да је владао код Морозинија у сва времена. Удата за Владислава краља Србије, сина Стефана IV краља Угарске (sic!), она је свога мужа учила да се бори с ударцима зле судбине, да се ма и с мањом снагом брани од непријатеља, и да подржава хришћанску веру, која је тада била у великој опасности. Времена су била доста несрећна, те је краљ био принуђен да непрестано војује. И није имао да се бори само с туђинцима; у самој његовој краљевини, шта више на самоме двору расpirивао се често огањ раздора, и долазило се до метежа. У више махова је изгледало да ће се изгубити добра ствар двора, која је у исто време представљала и интерес вере и уљуђености, те је и сâм краљ у слабодушности почињао очајавати. Али је у грудима великодушне Морозини било храбро и непобедно срце њених предака. Она се никад није колебала. И кад би опасност постајала неизбежна, притицала је за помоћ Свевишњему, који добрима и несрећнима свесрдно помаже. Смрт њена била је огромна несрећа за краљевину, која је, оставши без овако јаког наслона, почела да се распада и пошла к пропасти. Име Костанце Морозинијеве било је за дуго у великој части код Срба.“ — Саопштавајући за тим брачни уговор између ње и српског краља (стр. 15—16), Нарди вели, да се његова изворна првобитна исправа изгубила, и да је ово само превод, али извесно основан на правом изворнику и стар.

Ми ћемо тај уговор саопштити онако како је записан у књизи V Зборника *Discendenze Patrizie* (стр. 214) који се чува у Општинском Музеју (Museo Civico) у Млецима, где се налази и Костанцин лик. Ту он гласи:

„Nel nome del padre, del Figliolo e dello Spiriet „Santo, Io Vasilio per la Dio grazia Vescovo Bascinense, „e Vassallo e servitore del Sigr Re Stefano e Vito Bobalevich di Ragusi, commessi del Sigr Re Steffano e della

*) На карти унуке дужда Еурика Дандола, жене Стефана Првовенчаного, краља Рације (Рашке-Србије) читамо други, опет карактеристичан стих: „Tanto può, tanto val femineo spirto“. За њу се у Млецима држи да је припомога, да Првовенчани добије од пале краљевску круну. — Видети *Volpi E. Storie intime di Venezia Repubblica*, Venezia 1893, стр. 194.

„Signora Regina Cattarina e del figlio loro Sigr Vladislao a queste cose mandati ed istrutti, promettiamo e giuriamo a nome del Sigr Re Steffano e della Siga Regina Cattarina e del Figliolo loro Vladislao sopra le nostre anime al Sigr Albertino Morosini avuncolo de Sigr Re Ungarico ed a Michiel figlio di quello che il Sigr Re Steffano e la Siga Cattarina tolgono Costanza figliola di Michiele per suo (!) figliolo Vladislao per legitima Donna e che il Sigr Vladislao la torrà per legitima Donna e secondo che hà parlato il Sigr Re Steffano col Re Ungarico s' adempiano le nozze; id est che tolgono Costanza figliola di Michiel per Vladislao figli-

„Queste cose furono fatte in Venezia nel Gran Palazzo del Sigr Albertino Morosini al che furono testimoni M-r Brixia Vescovo di Trieste e frate Jacopo da Roma dell' ordine de Predicatori, eletto vescovo di Creta e Ruggier Morosini e Teofilo Morosini e Gian Paolo dalla Fontana da Ferrara e M-r Marco Michieli e M-r Giovanni Zeno Veneziani.

„Questo ha scritto Abavisto (?) Prete del detto Rè Steffano nell'anno della natività del Signore 1293 = „Ind-e 6°.“¹⁾

Шта из овога уговора видимо? — Да су изасланици и повереници српског краља Стефана и краљице Ка-

Скопље и Цар-Душанов мост

„olo del Sigr Re Steffano et etiam secondo che parleranno tra loro e nel termine che dicono promettiamo e giuriamo ne Santi Evangelij esopra l'onorata croce nell' anima del Sigr Rè Steffano e della Siga Regina „Cattarina e del Sigr Vladislao Loro Figliolo e nell' anime nostre, che Essi vogliono il tutto adempire e tener fermo in secula secularum — amen.

„Item che ancora confermera tali cose il Sigr Re Steffano e la Siga Regina Cattarina e il Sigr Vladislao, di nuovo con giuramento secondo che nelle predette lettere è descritto, e accio fossero scritte in servio e in latino e sottosigilate, furono consegnate a noi. E perchè fosse data fede a questo, secondo che sono scritte di sopra abbiamo imposto ad Antonio notajo che descriva in latino e ad Abracito prete del Re che le descriva in servio e ne faciano scrittura Patente e Sigilata.

тарине и сина им Владислава, Василије епископ Рашке (по моме читању *Rascinense*) и дубровчанин Вито Бобалевић закључили у име својих властодаваца, потписали и заклетвом утврдили уговор с Албертином и Михаилом Морозини, по коме српски краљевски супружници просе оди узимљу за снаху за свога сина Владислава Костанцу Ми-

¹⁾ У *Нардија* је *Basilio... Bassinense* (у једном другом рукопису *Boscinense*)... *Robalevial... Vladislao... Caterina... Re di Ungheria... tolgono C... per sua figliuola... la terrà per legitima moglie... si adempiranno... torrano C. figlia... di Michiele Morosini... e perciò... le quali sigilate... a queste... che le scriva... e che Abracito prete le... Brina Vescovo... Abracito... nel mese di agosto, nel di 24.* У рукопису истог музеја *Memorie storiche appartenenti a Tomatina Morosini, madre di Andrea III re d' Ungheria il Veneto...* raccolte da varij degui autori et accreditate cronache, налази се овај уговор такође, ну с извесним језичним разликама (које би упућивале на то, да је овај рукопис старији) и додатком на крају после датума, „e di servio fu tradotto in volgare,* што код Нардија такође оскудева.*

хандову кћер. Ту се даље вели, да су упутна писма српских повереника написана латински и српски, те је с тога наређено да се и овај уговор напише на оба ова језика. Све је ово учињено у Млечима 24. августа год. 1293. пред сведоцима који се поименце ређају.

Ову нашу „Стојанку“ ја сам, као што видиш у наслову, назвао *сумњивом* краљицом. Та сумња је у мени ухватила корења прошлог лета у млетачким архивима *прво* с тога, што о томе браку у многим знатнијим кроникама нема помена (докле се с женом Стевана Првовенчаног често сретамо), а *друго* и за то, што је и сам Марко Барбаро (поменута књига лист 208), који тврди да је видео изворну исправу „*come Ladislao figlio del Rè Steffano tolse per Moglie C. M... del 1293 a di 14 agosto*“, демантован на неки начин или бар у забуну доведен делом **Historia Maurocenorum Venetorum procerum ab exordio gentis** (Studio et opera Theodori ex comitibus *d'Amadeu Amadei* итд. *Venetis MDCCII*, где се (књ. II) чита ово: „*et un'altra scrittura come Ladislao*“) figlio del Re Stefano (*Regis Stefani Ungariae, non Regis Stefani Serviae*) tolse per moglie C. M... sic ut Stephanus Hungariae Princeps Thomasinam... et *Ladislao Hungariae Rex, Stephani Hungariae Regis filius Constantiam Maurocenam... sumpserit in conjugem, quae distinctio recte menti inculcanda ad cognitionem.*“ Најпосле се и пред самим текстом брачног уговора који смо овде исписали, налази најпре генеалогско стабло породице Морозини, после кога код имена *Костанциног* има ово објашњење: „*In Ladislao figlio di Steffano Re de Servia ad istanza di Albertino avuncolo di Andrea Re d'Ungaria, al quale poi il dt-o Ladislao succedette nel regno (!!?)*.“ Сам Нарди, као што су читаоци мало час могли запознати, држи да је овај Владислав био син Стефана IV. краља Угарске. Из свега се овога види јасно, како је код самих млетачких кроничара и писаца доста велика забуна о томе: *ко* је управо био тај Владислав, за кога се удала или имала удати Костанца Морозини. Уз то долази и околност, да је сам лик ове краљице дело много познијег времена, по свој прилици из друге половине XVI столећа, према томе прилично произвољнога, ако не са свим сумњивог порекла. Нарди међутим прича (и у томе је потпуно усамљен, а за сад се не може проверити ни истинитост причања му) чак и о појединостима из живота ове краљице, обележавајући је несумњиво као српску.

Сву ову неизвесност разјасниће јамачно наши позвани историчари: Руварац, Ковачевић, Јовановић и Станојевић. Нека се мени, смртном, допусте овим поводом још само неке напомене:

1. По истраживањима, вођеним помоћу мога уваженог пријатеља проф. Карла Малаголе управника државног

архива у Млечима, није се могло утврдити, да је у дато време службовао у томе граду *Antonio notaio de Venezia*.

2. По Гаруцу (*Series Episcoporum, Ratisbona 1873*), чијега се мишљења држи и Ајбел у својој *Hierarchia Catholica* (Münster 1898.) епископ третански био је од 19. априла 1287. до 20. новембра 1298. неки *Brisa de Toro*.

3. Што се тиче „брата Јакова... изабраног епископа критског,“ њега Корнер (*Creta Sacra, Venezia 1755* књ. II. гл. 42—43) не увршћује у ред критских епископа већ ни с тога, што је онда критски митрополит био *архиепископ*, а не епископ.

4. Дубровачка породица Бобаљевића (пореком из Цавтата) имала је више одличних представника на дворовима наших владалаца Средњег века. Једном њеном потомку намењује *Luccari G. P.* своје познато дело: *Copioso Ristretto degli Annali di Ragusa* Та је породица, жали Боже, већ поодавна изумрла. Лукари међутим истиче нарочито једнога Вита Бобаљевића, који је почетком XII столећа живео у најбољим односима са српским неретванским кнежевима. За тим су познати Бобаљевићи Михаило и Никола из доба Немањина. — Причајући међутим о смрти краља Милутина, Лукари (стр. 63—64) износи како је „Владислав дошав у образу с народом, и нападнут од Уроша слепог... прибегао у крајњој нужди, *као што му је био обичај*, саветима Вита Бобаљевића, који му је више пута био од помоћи новцем“. Пада у очи, да овај писац не помиње суделовање Витово у женидби Владисављевој.

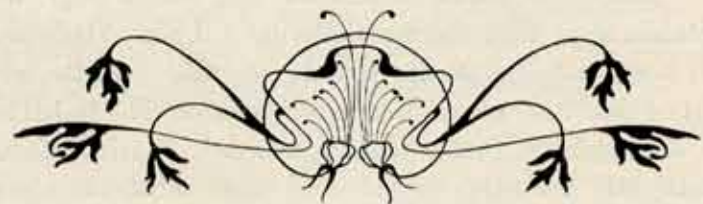
5. Год. 1323. (24. октобра) препоручује један Владислав своју децу *al parente de Reame conte de Raugia Lodoico Mauroceno et judici et consilier ed a tutto lo comune de Raugia* (*Нгуик*, Споменници, књ. II стр. 4).

6. Немам при руци довољно наших историских споменика, да бих могао утврдити што подробније о епископу Василију и о Абрачиту свештенику краља Стефана.

7. Проф. Монтиколо уређује ново издање Санудових Биографија, и у њима ће можда изнети и нове податке о Костанци Морозини. Марин Санудо је још год. 1535. прибележио горњи брачни уговор у својима *Vite dei Dogi*, које су први пут издане у књ. XXII Мураторијевих *Rerum Italicarum Scriptores*, што се сад прештамнавају.

Рим, Бурџи, 1902.

Др. М. Р. Веснић

1) *Tassini Giuseppe* *Curiosità Veneziane*, Venezia 1887, стр. 486, говорећи о породици Морозинија пише име Костанциног мужа *Wladislao Re di Servia*, као што је записано на слици.

Арнолд Беклин

— ВЛАД. Р. ПЕТКОВИЋ —

(СРПШТАМ)

V

Религиозне сцене у Беклиновим сликама: *Pietà*, Скидање с крста, Љустњик, Љустњик-покајник, Ход у Емаус, Бог уводи Адама у рај.

Малеве сцене Беклинових слика: Јами лове ризу, Кентаур у ковачници, Сузана у купатилу, Свети Антоније придикује ризама.

Слика револуција, која је уметност ослободила окова прошлости и извојевала јој слободу, донела је и религиозној уметности самосталност, независност од традиција и од конвенције. Ни у једној пак грани уметности није нови и самостални радови са толико скепсе дочекани као што је то у религиозној уметности. Консервативни дух човечји, још непрестано отрован предрачуцама прошлих векова, са неповерењем предуерета све

одбијају. Слика постаде предмет подсмеха. Звали су је дугом, јер се преливала у свима дугиним бојама. Осетљиве очи критичара, који имађаху јаче осећање за лепоту него за истину, јако су боле повреде естетичке форме. Па ипак они није имали право. Многи су уметници кушали своју снагу у представљању овога дирљивог догађаја из Светога Писма, ну нико га није умео као Беклин представити тако истинито и у најплеменитијем смислу религиозно.

Pietà. Суморни облаци, само на једноме месту просијава небо. На облацима главе анђела. Лево плаче један плави анђео дечачких година; десно стоји једна црномањаста девојчица узнемирена погледа. Један анђелчић трља очи рукама, други се надвио из облака и гледа ожаловљеним погледом. Светлим отвором неба журно хита један суморно одевен анђео; десна му се рука још задржава на облацима, а леву је са пуно саучешћа пружио. Доле на земљи бео гроб, у коме укочено лежи Христос. По њему се прострла Богородица, крупна женска фигура, умотана у бели огртач. Лева јој рука почива на глави Христовој, а снажним претима, деснице стече она руку Христову.

Пиротска Тврђава

што прелази преко скучених прецепата, које је црква наметнула уметности, и не допушта да се изиђе из узаних граница, у којима је уметност толико столећа била спутана. И Беклинове слике, у којима је покушао да илуструје неке сцене из Светога Писма, биле су међу свима сликарским радовима његовим најжешће нападане. На Бечкој интернационалној изложби слика његовој *Pietà* беше одређено место изнад једних врата, место, које се даје само оним уметничким делима, која се из милосрђа не

Скидање с крста. Дирљива сцена из Новог Завета. Ту је Јосиф из Ариматије, Никодим, који тело Христово увија у бео покров, Марија мајка Христова и Марија Магдалена, коју теши апостол Јован. Најдирљивије је представљена фигура Богородице, која обема рукама боно притискује своје лице борама избраздано. На смежураном лицу Јосифа из Ариматеје чита се телесни напор и тежак душевни бол. На лицу Никодимову извајана је туга, тежки очај огледа се на лицу Марије Магдалене и сакривени

бол у апостола Јована. Плаво-зелена хаљина очајне Магдалене, у таласастим превојима, посута звездама; црвенкаста хаљина Јованова; зелена трава, прошарана цвећем; сив тон ваздуха; тамно-зелени кипариси у позадини и беле куле Јерусалима, што светlucaју у даљини, дивно се сливају у једну хармоничну целину. Овде је Беклин, као у *Битки Кентаура*, још једном разрешио тајну, да са мало фигура даде утисак читаве гомиле. Ових пет фигура дају утисак целе верне пастве искуњене око Христа.

Пустињик. Пред уласком у своју ћелију стоји један стари пустињик, одевен у грубо одело од сукна и пред статуом Мадоне свира на својој виолини вечерњу молитву. Детињски поглед, још једнако свежи образи уоквирени седом брадом, и дуга бела коса показују да старац никако није познавао страсти. Лагано повлачи он гудалом преко струна на виолини и стоји као она калуђерица из средњег века, коју нека непозната музика доводи у екстазу, те, заборавивши на цео свет у небеском сну свом, од векова се моли Богу у разрушеној цркви. Већ од толико година нема старац за Богородичину слику уерднијих поздрава од свежа цвећа и чистих звукова. Ну не радује се само Небеска Царица побожном човеку; звуци његове виолине домамили су и друге госте. На ружичастим облацима лебде мали анђели. На полу-разрушеном зиду ћелије стоје два анђела: један дечко плаве косе, који се задовољно смеје старчеву свирању и једна црномањаста девојчица сањалачких очију. Трећи враголастији анђелчић подиже се на врхове од претију и вири кроз један отвор на вратима. Ну старац продужава свирање и не опажа ништа око себе. Од неописане су лепоте и дражи његова простодушна и блага силуета, побожно држање његово и деликатни колорит целе слике.

Слика побуђује оно осећање, које католичка деца имају, кад се намести Божиње дрво, а мајка им, пре него што се врата отворе, запева: „*Stille Nacht, heilige Nacht.*“

Пустињик-покајник, за који је, по речима грофа Шака, служио као образац Тицијанов Св. Јероним. На окомку једног стрменог брега клечи пред крстом Спаситеља полунаг пустињик. Изнад његове главе лете јата гавранова, гачући; између дивљег дрвећа, што се око њега подиже, тужно просијава један део плавога неба. Све је озбиљно као и тешки и очајни бол у грудима његовим. Са камцијом у руци шиба он своје грешно тело и тиме испашта своје грехе.

Ход у Емаус. Вечерњи пејзаж. Бура бесни. Врхови снажног дрвећа дубоко се нијају, а небом се гонсе тешки облаци, кроз које се пробија суморна вечерња светлост. Цела природа стрепи у страху од кога се леди крв. Христос са своја два ученика у овој револуцији природе. Високо горе стоји жељени циљ отпочинка. Чисто се осећа, како ученици говоре: „Остани код нас, Господе, јер настаје вече, а дан је већ превалио.“

Бог уводи Адама у рај. Каменит предео. У даљини један раскошан пејзаж. Пред нама не стоји ни Јехова Старог Завета, ни Бог Отац, који је човечанству послао

Спаса, већ „драги Бог“, како га осећају деца и народ. У велелепном оделу, посутом звездама, брижно обухвата он десном руком своје тек довршено дело. Он га се дотиче тако нежно, као да се боји да га не скрха. Левом руком показује он Адаму рајски врт и даје му корисне поуке. Адам није схваћен ни као слика Господа, ни као праотац једног дуговечног поколења, већ као трошна грудa земље, која је само добила форму. Тешких удова и тешких појмова стоји он непомично и као још неразумни малишан гледа упитно свога творца.

Овај тако патетичан уметник у друга своја дела унео је тако слободан и тако ведар хумор, да у овом чисто немачком жанру, уметност немачка нема ништа да му стави упоредо. Њему, истина, не беше непозната никака емоција душевна, од израза бола па до излива хучне веселости, али се ненадмашан показује онде, где велику моћ карактерисања ставља у службу божанског хумора свог. Па ипак Беклин у својој уметности није хумориста. Он се ту показује као човек изврена расположења и онаке веселе нарави, каке може бити само права природна душа.

Пан лови рибу. Обала морска покривена разнобојним алгама, високим дрвећем, стенама. Ту два пана лове рибу. Један стари наслонио се на дугачку мотку своје удице и подругљиво се смеши: његов млади колега уловно је у своју мрежу једну најаду. Под тешким бременом повија се прут мрежин и крха се. Једним ударом свога репа могла би ова пола риба а пола жена однети собом у воду и прут и мрежу. Дивно је насликан престрављени израз најаде, која зна, по коју ће цену испушити своју слободу.

Кентаур у ковачници. Један кентаур дошао је у сеоску ковачницу и показује своју болесну ногу ковачу, тражећи од њега да одреди дијагнозу. Збуњено и са сажаљењем смеши се „лекар“ и слеже раменима. Зачуђене и преплашене сеоске жене и деца дотрчали су овамо и радознано посматрају у нови век залутали изданак античке романтике. Беклин је у шали објашњавао слику: Једном се појави у Туркестану сточна зараза копита, од које је оболео и јунак слике са коњским ногама.

Сузана у куватицу. У плаво-сивој води провиди се раскошни мозаик пода, на коме се шићурила нага и дебеда лепотица; пар скупоцених обоца у дугачким, истегнутим ушним шкољкама њеним сва је одећа њена. Обожаваоци њени прикрали су се и са похотљивим изразом на лицу гледају лепотицу преко једног црвеног зида. Ту је првосвештеник, који се крије у скупоценој туники жуто-црвене боје — недостатак телесне пуноће надокнађује вата. По Сузаниним преплашеним очима глуна израза познаје се, како она осећа ради миловања пружену руку „смиреног“ духовника, и ако је не види. Поред духовника је његов пријатељ упалих очију. Мислило се, да је слика алузија на неке савремене личности.

Свети Антоније иридикује рибама. На једној морској стени стоји светац и држи придику рибама, које радознано извирују из воде. Сасвим позади види се затворена

црквица. Ту је ајкула, која је лицемерно прекретила пераја и погледом пуних побожности посматра проповедника. — У доњем делу слике представљено је дејство проповеди свечеве: у непровидној води морској прождире ајкула мале рибе.

VI

У тежњи да своје идеје што јасније и што изразитије исказе у складу линија и боја, сликар мора непрекидно изналазити подесне начине и прикладна средства. Није само довољно, да он може слободно руковати кичицом, да уме тачно и верно репродуковати природу и предмете у њој. Није довољно, да једно око, које се удуби у његову слику, открије свугде и у свакој појединости сву снагу једне поуздане руке, него оно треба још да осети, како је хладној материји удахнут тонао живот. Оно не треба више да види линије и боје, него карактере и мисли, који говоре као жива бића.

Ако се обазremo на све оно што је Беклин створио, ми се на сваком кораку сретамо са једним стваралачким генијем, који је вечито стварао ново и ново, а никад се није заморио, нити је клонуо. И ако се слави као творца модерног колоризма, није он ипак у третирању својих слика полазио од боје него од простора. У сликама свих епоха своје делатности он се једино руководио тежњом, да постигне што је могуће јаче просторно дејство. Покрет простора, дубина простора, просторни ред чине најзнатнији део студија његових. У непрекидној тежњи, да у узаном оквиру, који му је стајао на расположењу, даде јасан облик простору, у коме се крећу предмети његових слика, прибегавао је он најоштроумнијим средствима. Огромна висина, на којој кентаури, у дивљој усамљености, огледају своју снагу, постаје тако очигледна, кад се баца поглед на сићушне кипарисе, који дубоко доле у долини, шибани буром, повијају своје главе. Према дивовском расту Прометејеву постају и сувине малене стене, наслагане једне на друге, кад се погледа на она, сасвим доле усађена, маслинова дрвета.

Необично фино осећање композиције показује се у свима Беклиновим сликама. Један летимичан поглед довољан је да открије све појединости, које тако складно доњују целину. Ено како поток, што протиче кроз ливаду која се смеши, дели слику у два дела и тиме олакшава преглед свих појединости. Он у *Лесњим мислима* просеца пољану, на којој стоји једна женска утонула у мисли, а у *Летњем дану* жубори кроз сред цветне ливаде. Ено како се у средину ставља мотив, који даје обележје целој слици и тиме се највише истиче оно што треба да привуче пажњу и да олакша преглед простора. (Смрт у истоименој слици; Дафнис у *Дафнис и Амарилис*, *Прометеј* и др.) Ено како строго симетрична диспозиција слике постепено повлачи поглед са обеју страна на средину слике. Она је потпуно остварена у *Мртвачком острву*, где се острво подједнако далеко од ивица слике са обе стране диже у висину; у *Песништву и сликарству*, где млаз

водоскока сече слику у две потпуно равне половине у *Vita somnium breve* и у слици *Вењак*.

Дубина простора изражена је свугде веома интензивно. Поток својим перспективним вијугама одводи поглед у дубину. Да би нам се створила илузија дубине, једна алеја растова и платана води у мрак *Светога гаја*. У другим се сликама пред нашим очима простиру Ћилими, проклечани цвећем: у перспективном помицању њиховом даје се представа о томе, како се простор далеко у дубину протеже.

На сличне илузије срачуњено је и одсецање слике. Дају се само делови предмета и они треба да потенцирају осећање простора, јер предмет, у слици престављен, постаје мање занимљив због оног што износи, колико због оног тајанственог, што остаје неискazано, а што фантазија има да погоди и да допуни. У слици *Ћутање у шуми* Беклин даје управо толико од одсечених стабала, колико је потребно да се изазове импресија једне огромне шуме. Утисак тајанственог и чудноватог још се повећава тиме, што једнорог, који кроз ову шуму иде, допире скоро до саме ивице слике. И на многим другим сликама оквир дубоко одсеца слику. Хоризонтат је сужен, сведен на најмању меру или сасвим одстрањен. Поглед се више не губи у широком простору, већ безвољно пада на фигуре, спутане у тако узане границе.

Особиту љубав Беклинову према створенима полуживотињским а полуљудским чине разумљивим и преимућства у форми и у боји, која оваки облици имају изнад нормалних облика. Један рибљи реп, који се прелива у бојама, са извијеним линијама својим, пружао је више уметничких детаља него просте линије човечјих ногу, а то је врло много опредељивало уметника, да се радије послужи облицима ове врсте.

Поменули смо, како је Беклин у третирању својих слика полазио од простора. Ну да даде облик простору, њему је боја послужила као најмоћније средство. Ваздух, што испуњава простор између предмета и ока, ослабљава зраке на њихову путу од предмета ка оку. Контуре предмета постају или јасне и оштре или нејасне и магловите. У влажном ваздуху Холандије оне ће бити нејасне услед непробојне магле која се у ваздуху вечито креће, а сасвим ће се друкчије показивати у ведром зраку равнице реке Арна, где се линије на пространоме хоризонту јасно одртавају, а предмети се у прозачном ваздуху указују разговетно у свима облицима својим. Варијације боја на једној такој раздаљини предмета од ока, постепено прелази из једне боје у другу, чине најглавнији део студија једнога сликара. Ову ваздушну перспективу знао је Беклин увек представити у ниансама разних тонова боја.

У употреби боја издвајају се код Беклина две периоде. Он је прво био пленериста. Тежња за префинијом сликарском репродукцијом природе, нарочито уочљива за XIX век, налази свој врхунац у пленеризму. Он даје дејство простора, сликајући ваздух, који овај простор испуњава, а сврха му је, да предмете представи онако, како се показују под пространом површином неба. Немци у плен-

еризму разликују три форме: сликање у ваздуху (Luftmalerei), бело сликање (Hellmalerei, peinture blanche) и сликање на светлости (Lichtmalerei).

Прво је само финије схватање ваздушне перспективе. Да се представи удаљеност предмета, није довољно само им ослабити боје, већ их треба сликати и у оним бојама, које им даје атмосфера. Ове варирају са местом и добом дана. Јутро посипа природу пурпуром, вече доноси испарења загасито плава, која као вео падају на брегове и шуме.

Да би изразило ефекте светлости бело сликање меша у све боје белу боју. Да ли је могућно на овај начин произвести утисак светлости у једној слици? Док природа има своју потпуну ноћ и интензивну светлост дана, сликарство у једва различним тоновима може да представи сунце, месец и сенку. Разлика између најчистијег белог и најдубљег црног на једној добро осветљеној равни слике није ни приближно тако велика, као између једне светле, сунцем обасјане стене и сенке једне шуме. Па ипак и својим ограниченим средствима може сликар приближно да даде све ефекте природе. Довољно је да прорачуна градације сваког тона и да их задржи на платну. И ако светлост његове беле боје није ни изблиза онако интензивна као боја рибака, на коме се рефлектују сунчани зраци, он ће нам ипак дати утисак рефлектована сунца, ако, као у природи, наслика овај рибак десет, двадесет, сто пута светлији од предмета, који су око њега. Беклин се трудио, да у колико је могућно објективније и ближе дође овим степенцима природе. Уз то је тражио средство, које допушта примену тако ретке боје, да се провиди бела основа, како би изгледало, да боје светле као у сликама на стаклу. Други умачу увек кичицу у бело, пре него што узму једну боју, у тежњи да насликају светлост. Сви су њихови тонови боја покривени беличастим слојем који даје утисак сјајности.

Ну ни бело сликање није у стању насликати светлост. Уметници излазе данас из својих атељеа, у којима су предмете сликали само у извесној светлости, не познајући светлост дана, па се стављају en plein air и сликају предмете онако како их виде. Ако рефлекс једнога дрвета баца зелену светлост на ма какав предмет, он ће бити насликан у зеленој боји, јер је тако и у природи. Турнер је био први, који је запазио све ефекте атмосфере на зраке и боје. Код Монеа је светлост плава иза топола белих као сребро, бледо љубичаста над водом која се пуши у магли, црвена око стогова сена, клизи у разноврсним бојама снежном површином, коју дрвеће шара својим сенкама, прелива се у призмама на пољима покривеним њем, те у блеску ведрога јутра свака травка личи на цвет, а сваки цвет постаје најскупоценији драги камен. Сликар светлости пак деле се у две школе. Једни концентришу светлост на један предмет у толикој мери, да не можемо да гледаме у њ (млади мајстори шпански), а други разлажу зраке и труде се да даду све нијансе једнога спектра.

Овакав натуралистички колоризам, какав је остварен у пленеризму, преовлађивао је код Беклина у целој Швајцарској периоди, све до седамдесетих година прошлога века. То су најфиније опсервације о промени боја под утицајем атмосферског живота. Његов *Пан у рогозу* са чувеним сунчаним пегама и фресеке у Ведекидовој вили биле су за Немачку право откриће.

Од боравка Беклинова у Флоренцији па, у главном, све до краја његове делатности јасно се онажа одступање од ових пленеристичких принципа. Ведрата атмосфера Флорентинска имала је, свакако, утицаја на колористичке погледе његове, а и кватрочентисте стајаху му пред очима са својим дивним и симпатичним бојама (нарочито Сандро Ботичели). Нада све то ставља Беклин и своје боје у службу утиска, који хоће својом сликом да пробуди. Символиста и импресиониста, какав беше, он својим симболима не даје само форму већ и боју. Као што природни облици служе за одећу, у коју се облаче идеје једнога уметника, тако и боје имају да буду израз извесног расположења душевног.

Пејзажи Беклинови производе увек неке утиске, буде извесно расположење душевно. Да се слици обезбеди одређени ефекат, који она треба да изазове, Беклин је прибегао с једне стране упрошћавању форме, а с друге стране појачању боје. Он слика бојама, које су, тако рећи, наливане сунцем; његова вода бљешти; површина морска личи на огледало, а тела као да се купају у сунцу и у светлости. Уз то се он мање обзирао на природну тачност него на потребу постигнућа извесног утиска. У једноме од његових најлепших пејзажа *Пролетњи дан* налазе се осветна одступања од природне истине. Сребрнаста стабла топола тако су фино посматрана, тако су уметнички представљена, да се чисто осећа, како се њихова кора надима утицајем пролетњих сокова. Ну и оно дрвеће, које се диже из плавог огледала воденог, представљено је у истом тону, као и оно које се сасвим слободно уздиже у чист и ведар зрак.

Усред вртлога пленеризма и натурализма Беклин је ишао путем, који је сам себи поставио. На томе путу није се он ни за часак поколебао и ако су га за читав низ година исмевали као „апсурдна“. Он је шта више успео да своје добу укаже пут, којим ваља да греду, па да доспе до врхунца, који је назначен идеалистичкој уметности XIX века. Потпуно усамљен ишао је он својом стазом и доспео је на врх, пратиоци су га могли пратити само до подножја. И ма да симболисте у Немачкој произлазе од њега, нико није покушао да га копира, јер овај мајстор класичнога генија беше најиндивидуалнији од свих мајстора.

VII

У Базелу, у Швајцарској, угледао је Арнолд Беклин света 16. октобра 1827. год. Многобројна породица задала је бриге његову оцу и он имао је прилике да у најранијим годинама својим осети нешто од горчина живота. Нико није могао слутити, да ће онај несташни дечко,

који је у школи редовно сликао карикатуре својих учитеља, а своје вежбанке шарао мухама и пауцима, једнога дана постати славан сликар. У манастиру Св. Албана, где породица његова, идући за насушилам хлебом, беше прешла, заустављале би се очи његове, кадгод би их подигао са својих школских књига, на зеленој Рајци, која протицаше испод његових прозора и њене пошумљене обале мамиле би га у слободан зрак. Тада у Базелу не беше никакве јавне уметничке збирке, која би у одређене часове била свакоме приступна. У једном мрачном и тесном одељењу библиотеке висиле су слике Холбајнове, и ту би пред вратима увек чекао мали Арнолд, не би ли био пуштен унутра какав странац, како би са њим заједно ушао. Оно што је он ту видео могло је колико толико утицати на васпитање његова укуса, јер то беше за оно време велика уметност. Живописна околина вароши морала је много више хране давати фантазији дечка који се доцније показа као ненадмашни пејзажиста. Од Базела почиње романтична долина Рајска, а три планине: Шварцвалд, Вогези и Јура разноврсним, живописно таласастим, контурама оивчавају хоризонт вароши Базела. Беклин је нарочито у Јури нашао своје прве мотиве. Врхови, провале, стрмене стене, што се вертикално дижу из раскошних шума, рујине градова, које буде успомене на витешку прошлост, подстицали су јако дечкову фантазију. У његовој шеснаестој години постала је прва слика у масним бојама: једна дивља провала у стенама, фантастички обасјана месечином. Напред мрачне силуете неколико јела. Све насликано у црним, зеленим и белим тоновима. Млади је сликар волео, кад је његова, за девет година млађа, сестра била присутна његовом раду. Кад је слика била готова, упитао је он малу за мишљење о њој. Њен одговор да слика изазива страх, обрадовао је веома младога Арнолда. За њега беше јасно, да је то био успех његов.

Беклин је имао да се бори са снажним предрасудама свога оца, пре него што му би допуштено да 1846. год. избере Диселдорф за своје сликарско образовање. У Диселдорфу остаде он две године код познатог сликара Ширмера, који у њему опази необичан таленат за боју, па га упути у Белгију и у Париз, куда иђаху на поклоњење сви уметници обдарени Немци, велики мајстори генерације која настајаше. Из овог су доба Беклинови пејзажи суморног карактера, са рујинама на месечини, са буром, јатима гавранова. Ово је појмљиво кад се зна, да његова младост пада у најјејавније доба немачке романтике.

У Брислу и Антверпену студираше Беклин брижљиво музеје и уметничке збирке. Ту упознаде он старе холандске мајсторе: браћу ван Ајк, Ројера, Мемлинга, Дирка Бутса, према коме осећаше нарочитих симпатија. У Белгији се задржа две године. Одатле оде у Женеву, а за тим у Париз, где је био сведок фебруарске револуције, која је на њ оставила врло јаке утиске. Гомила светине, која упаде у Тилерије, беше и њега тамо повукла. Ну док се у палати француских краљева светина послужила многим скупоценим стварима, Беклин је као успомену понео ода-

гле само један јеловник. А кад је јунска револуција угушена, морао је он са своје мансарде гледати, како у једно двориште затварају гомилу револуционара и једног за другим пушкарају.

У јесен 1849. год. дође у Базел, да одговори својој војничкој дужности, а 1850. год. већ га видимо у Риму, где остаде седам година. На Беклина, који беше хуманистички образован, учинио је Рим снажне утиске. У њему оживеше успомене на стародревност класичну, а меланхолична поезија Римске Кампање произведе на њ дубок и неизгладни утисак. Оживеше гајеви и пећине са својим боговима и море са Посејдоном. Он гледаше у својим визијама како песници лутају по гајевима, како витези излазе на авантуре и како Сарацени плачкају градове на мору. Околина Рима подстаче много живље његову фантазију, него домаћи брегови, стално покривени шумама и воћњацима.

Рим беше од пресудна значаја и за цео живот његов. Ма да је он ту живео сасвим бедно и сиротињски, ма да је по читаве месеце спавао на слами, а хранио се отпацима од поврћа, које је налазио на тржишту, ипак се ожени једном сасвим непознатом девојком, коју беше случајно срео на улици и то само после неколико дана познанства. То беше сиротица из народа, без иког свог, која му као једини мираз беше донела лепоту своју. Ту је он нашао и друштво у себи сличним уметницима. У непрестаном саобраћају био је он са пејзажистом Ф. Дребером, скулптором Р. Вегасом и песником П. Хајзом. Ови његови пријатељи стварали су му могућности да своје слике прода.

Његови радови из овога бављења у Риму говоре о једноме човеку, који први пут поверова својим сопственим очима и одбаци туђе наочари. У сликама се његовим осећа час врео дах Југа, час љупка чар римских пролетњих дана и првог љубавног блаженства.

За тим дође Беклин у Базел, јер беше већ почео очајавати, да ће у Риму моћи изићи на крај. Овде доби прву већу поруку од немачког конзула Ведекинда, да му измала зидове трапезарије у Хановеру. С тога се Беклин са породицом пресели у Хановер. За план својих слика изабра он однос човека према ватри. Високо изнад једних врата лежи за стене прикована фигура онога што је даровао културу људском роду. Доцнији *Прометеј* јако подсећа на ову слику. У осталим сликама, уоквиреним венцима, представио је Беклин рајско стање, у коме човек није још познавао ватру; откриће ватре; благотворну и погубну моћ њену.

Рајско стање представљено је у једном пролетњем пејзажу, у чијем свежем зеленом ливада лежи једна дражесна нимфа: мали јој аморети доносе прво цвеће за венац. На другој страни је представљен предео, који је опустошила суша и непогода.

Напред десно једна група људи стоји пред ватром, коју је потналила муња.

На супротном зиду насликано је доба културе. Горе на стени дижу се у групама зграде и храмови; становници преврћу земљу плугом. Позади једна процесија поклоника спушта се низ камене степенице једноме олтару, са кога се диже дим: једна жена са децом принела је боговима своје дарове. У средини слике једна група шумских богова посматра догађај радознано, а можда и завидно, што се људи обраћају вишим боговима.

Најинтересантнија је последња слика. Страшне, мрачне стене дижу се из мора; у њиховој средини сазидан је неприступан град, али и он букти у пожару: из стења избија пламен. Разбојници су се искрцали. Са мачем у руци један грози животу жене и детета, а другови му спремају лађу за полазак.

Ове фреске имају великог значаја, јер је у њима изобиље мотива, на које се Беклин у својим позицијим радовима често враћао (*Прометеј, Морски разбојници* и т. д.)

Дотле беше Беклин непознат уметник. На једаред почиње да се говори о њему, нарочито од оног доба, од кад беше изложен у Минхенском Уметничком друштву његов *Пан у рогозу*. Ова слика изазва снажну сензацију, можда мање са отмене хармоније својих боја, колико због неколико верно и уметнички репродукованих сунчаних пега, које су стварале илузију као да одиста играју на поду. Овде на уметника обрати пажњу један Мецена у најплеменитијем смислу речи, граф фон Шак, чија отмена галерија слика у Минхену стоји данас као једно скупоцено зрно бисера међу осталим укуским галеријама у свету. Овај фини човек, који у исто време беше и песник и научник, пружи први пут Беклину да покаже свој дар. На петнаест година после првог успеха Беклинова постали су једно за другим сви бисери Шакове галерије, међу којима *Вила на мору* заузима прво место.

Године 1858. позван је Беклин са Р. Бегасом, Ленбахом и Рамбергом у Вајмар за професора у новоподигнутој уметничкој школи. Овде се, поред осталог, почео занимати и мишљу о конструкцији машине за летење, коју мисао све до смрти није напуштао. Решење проблема, по његову мишљењу, било је једино могуће на основу летења тигра.

Године 1861. пресели се поново у Рим. Овде га обузе чар његове жене толико, да ју је као Музу овековечно у једном дивном идеализираном портрету (*Беклинова жена као Муза*). Његов *Лов Дијанин* беше откупљен за музеј родне му вароши, а он сам беше позван да украси музеј у Базелу својим фрескама; у овим фрескама представи он дух природе који се рађа из воде, Флору са њеном децом и Аполона. Дивно су у овим радовима спојени антички и модерни дух.

Једна слика показује Геју, моћну богињу, коју четири снажна тритона држе изнад воде у једној школки. У једној руци држи она земљину куглу, а у другој буктињу. Анђели раздвајају горе облаке и разбијају их у мале перјасте облачиће. То је *Рођење Геје*.

Друга фреска је *Флора са својом децом*. Из мора стрчи једна стена. На једној страни лежи млада мајка, коју крунису венцима њена деца, на другој страни лежи љубавни пар. Са осмејком на уснама хита Богиња смртнима доле. Њен загасито зелен огртач, који у дивном складу стоји са љубичастим оделом њеним, таласа се и надима се: из сваког набора излазе анђелчићи и хитају доле са мајчиним даровима у руци.

Најинтересантнија је трећа слика, *Аиолон* који се вози на четири коња. Бели коњи фрчу и пресецају облаке, вукући кола, која се куцају у зрацима сунчаним. Због коња је Беклин нарочито студирао скулптуре Партенона.

Осем ових фреска Беклин је израдио рељефно и неколико масака изнад појединих прозора на музеју као: *Medusa, Criticus* и *Накарада*, у којима је публика хтела да пронађе чланове оне комисије, која је требала да даде суд о Беклиновим радовима, па је била противна Беклинову *Аиолону*. Због овога је Беклин дошао у опреку и са својим ранијим пријатељем, научником, Јаковом Бурхардом, па се ова размирица није више ни изгладила. У Базелу су од његове руке и фреске у павиљону саветника Сарасина.

Године 1871. дође Беклин у Минхен, а за тим је провео низ година у Флоренцији (од 1874. до 1885.) Беклинова је уметност нераздвојна од италијанског земљишта. Од црне магле Севера увек га је нешто вукло тамо у чисту и ведру атмосферу Југа. Једанаест проведених година у Флоренцији значе врхунац Беклинове уметности. Ту је постало његово *Мртво острво*, ту постадоше *Рајска оола, Свети Гај, Прометеј, Рујина на мору, Игра Таласа, Ђутање у шуми* и др.

Од год. 1885. до год. 1892. провео је Беклин у Цириху, где се спријатељио са песником Готфридом Келером. Драстичан хумор, којим се Беклин још од младости одликовао, изгледа, да је овде нашао нарочито погодно земљиште. Овде постадоше *Кентаур у ковачници, Сузана у кушатиљу, Свети Антоније иридикује рибама и Игра Најада*. Универзитет Циришки подари му из почасти титулу доктора философије.

Године 1892. удари га капаља и он се пресели у Фијезоле, близу Флоренције. Ту је остао све до своје смрти, која га је задесила 16. јануара (по католичком) 1901. г.

Ништа тако моћно не карактерише Беклина као жељидба му. У њој би дивно могла бити алегорисана и цела његова уметност, у којој се нераздвојно сједињавају романтична сањарија немачка и класична лепота античкога Рима. —

Минхен, септ. 1902.

Христово рођење (сликао П. П. Рубене). — О овом великом сликару доносимо у *Хронизи* кратак преглед живота и рада. Слика *Христово рођење* једна је од 12 таквих Рубенсових радова. Данас је ова слика у немачким рукама (Минхен) а одличан је представник генијалне Рубенсове кичице. —

Зимње доба у Београду (фотогр. снимео В. Стевановић). Снимак је из једног забаченијег Београдског краја. Дебели слојеви снега притиснули су Београд, те му преко старе одеће навукли белу одору. Сутра је Божић, па га треба дочекати што свечаније. Рекао би да се баш за то и наш Београд обукао у ту чисту и као снег белу одећу. —

Пред Топчидером I и II (фотогр. снимео Др. Марко Николић). — Веселе гомиле Београдског света не одлазе у ово зимње доба Топчидеру у походе. Снег је покрио све, те у Топчидер одлазе само његови становници. Ретко ће се који од Београђана решити да га и сада посећује. Али ма да је нестало оног свежег и пријатног летњег зеленила, ипак има Топчидер и зими својих дражи и лепота. Наше слике у овом броју представљају зимњи моменат са друма и околине пред самим Топчидером. —

На докату (сликао С. Јовановић). Нашим читаоцима познати су радови овог српског сликара, јер смо их побројали у 12 броју *Нове Искре* од 1899. г. — С. Јовановић млађи је брат прослављеног српског сликара Павла Јовановића, а уз то и његов ученик. *На докату* моменат је из турског живота. —

Константин Велики (фотогр. снимео Д-р М. Васић). Пре две године, при неким радовима у Нишу, ископаше радници једну главу од бронзе која је заинтересовала и српске и туђинске археологе. Резултат испитивања утврдио је да овај скулпорски рад представља главу Константина Великог. Данас је ова глава у власништву Српског Народног Музеја у Београду. —

Под Бановим брдом (фотогр. снимео Д-р Марко Николић). Баново Брдо, некада Везировац, управо је онај венац око Топчидера, на којем је, са Топчидерске стране, Кошутњак а према Сави, Београду и Земуну летњиковач песника и академичара Матије Вана, а у продужењу село Жарково и Железник. —

Скопље и Цар-Душанов мост. — Има ли Србина који не зна значај Душанова Скопља из прошлости, његову улогу у садашњости и његове наде за будућност? Од царског му сјаја, роштво га је довело до најмучнијих и најтежих дана;газише му и српску свест и српски понос. Тек у најскоријој прошлости отпочето је признавање његова српског карактера, јер је Скопље данас резиденција српског митрополита и јак српски просветни центар. Отомански Срби са захвалношћу гледају у те своје мучно добивене тековине, ради којих су се више морали борити са „браћом“ него ли са својим вековним непријатељима. Сваком успеху отоманских Срба искрено се радујемо, па за то и износимо у овом броју слику овог српског града у којем српска народна свест има, може бити, да издржи јоште тешких искушења, али која се више не може ни обмањивати ни гасити, јер то не извршише ни толики мрачњачки векови туђега господарства ни „братских“ обмана. —

Пиротска тврђава. У непосредној близини градској ова је тврђава која нема модерног стратегијског значаја, али која је некада била сведок многих и тешких мучења свесних Срба и бораца за народна права и ослобођење. —

Х Р О Н И К А

Руски језик у Америци. Познати руски библиофил П. Драганов, који необично марљиво прикупља све што се пише о руским писцима на свима језицима земаљским, објавио је преглед руских катедара у Сједињеним Државама. „Руски језик и његова књижевност предају се данас готово у свима универзитетима и уџбеним заводима Северо-америчке савезне републике, од којих се нарочито истичу:

1. *Бостонски практични течаји руског језика.* Ови течаји, за оба пола, постали су после силног одушевљења 1886. године преводима дела Гогољевих, Толстојевих, Достојевских и, у опште, свих великих руских писаца XIX века. До тог су времена Американци, независно од Енглеза, судили о руској књижевности само по неколиким преводима руских писаца и песника, нпр. по „Бакчисарајском фонтану“

од Пушкина (Филаделфија, 1849., превод У. Лиса) по „Тарас Буљби“ и „Миргороду“ од Гогоља (1886.), „Злочину и казни“ од Достојевског (1886.) и „Али Каренини“ од Толстоја (1886.). — Ради ближег познанства с језиком тих писаца постадоше ти течаји. Г-ђа М. Мак-Цахан, која је гледала то одушевљење, пише: да су дела руских писаца, на руском језику, тако рећи грабљена из Бостонске Јавне Библиотеке. Што су готово сви амерички универзитети отворили катедре за руски језик и књижевност, заслуга је оног низа јавних предавања што их је у том циљу држао кнез Сергеје Волконски, изасланик руског Министарства Просвете за Светску Изложбу у Чикагу (1893. г.). Та његова предавања, штампана у засебну књигу (на руском и енглеском језику), разграбљена су у првом издању, те су и по други пут штампана.

2. *Бостонски универзитет.* Први наставник за руски језик и књижевност био је (1893. г.) познати амерички зналац Пушкина и Толстоја — д-р Џорџ Рамал Нојес. Сада је он професор те катедре у Калифорнијском универзитету.

3. *Бостонски Лоуелски институт.* Ова је катедра отворена једновремено с катедром универзитетском. Са ове ка-

тедре држао је своја јавна предавања и кнез С. Волконски 1893. г.

4. *Кембрички Хавардов универзитет*. Катедра је отворена г. 1896. Професор је најстарији амерички слависта д-р Лео Винер, сарадник Јагићева Архива, у исти мах и писац занимљиве монографије (на енглеском језику) „Америчке заслуге у ослобођењу Бугара“ (ово је дело израђено према подацима што су у архиви Америчког Библијског Друштва).

5. *Нју-Јорки Колумбијски универзитет*. Катедру су подигли оснивачи тога универзитета, милионари Вандербилд и Гулд. Професор је д-р Розентал (од 1897. г.).

6. *Калифорнијски Беркли-универзитет* (у С. Француску). Катедру је основала удовица милионара Гертса. За зимњи семестар ове године доведен је на ову катедру већ поменути проф. Нојес из Бостона. Чим је ушао у дужност, основао је д-р Нојес руско-словенски одсек универзитетске библиотеке.

7. *Рокфелеров универзитет у Чикагу и Чикашки фонд Чарлса Крена за проучавање Словена*. — Независно од Рокфелера, други по реду Чикашки милионар, Чарлс Крен, знајући непосредно Русију коју је у накрст пропутовао, чуо се што између 200 катедара Чикашког универзитета не беше ни једне која би се могла посветити искључиво изучавању руског језика и књижевности. За то оснује он руску катедру коју је парочитим новчаним фондом обезбедио за вечита времена. Меценат Крен, у пратњи пријатеља свога д-ра Харпура, ректора Чикашког универзитета, дошао је био тога ради и у Русију да ангажује за ту катедру што бољег професора. У Кренову институту последње академске године читао је предавања о Словенима преф. професор у Московском универзитету, познати јевропски правник д-р М. Коваљевски.

8. *Тексаски универзитет*. Лектор је руског језика професор математике, председник академије наука, г. Халстет, један од америчких малобројних зналаца руског језика. Он је познат са својих превода скоро свих математичких дела генијалног руског геометричара Лобачевског, као и са превода Толстојеве приповетке „Газда и слуга“ и неколиких других белетристичких радова руских писаца.

У пролеће ове године по свима већим северо-америчким градовима читао је своја предавања о Словенима проф. Прашког универзитета Т. Г. Масаржик. После тих предавања приметно је ојачало тражење руских књига.

По „Сл. В.“ — С.

Петар Павле Рубенс. Овај велики, један од највећих светских сликара рођен је 28. јуна (п. н.) 1577. год. у Келну (по неким у Сигену), где му се отац, Антверпенски племић, беше доселио због немира у Брабанту. По смрти, одсели се, 1587. г., удовица му са седморо деце поново у Антверпен. Ту је Петар фунгирао неко време као паж неке грофице; али се убрзо посвети сликарској уметности, а учители му беху Th. Verhaegt, van Oort и нарочито Otto van Ween. Године 1601. отиде у Рим а брзо за тим и у Венецију да проучи дела Тицијанова и Паолова. Те године узде га Херцог Винченцо Гонзага од Мантове, као племићског сина, себи у службу. Тако је Рубенс са херцогом често путовао, а једном одоше и у Мадрид, где је Рубенс пор-

третовао краља Филипа III. По повратку с овог путовања, допусти му Херцог, те отиде у Рим, где је за храм Св. Марије радио Мадону с Исусом и неколико светачких ликова. По том је израдио у Ценови две слике за језуитски храм: Обрезивање и Св. Игњата. — Глас о тешкој материној болести одведе га 1608. г. у Антверпен. Смрт њезина, обећања Брабантског ерцхерцога, који га узде за дворског сликара, и његова љубав према Јелисавети Брантовој, којом се и ожени, везаше га чврсто за Антверпен. — Први радови, што их беше израдио по свом повратку из Италије, беху четири светитеља за доминиканску цркву у Антверпену, на којима се још онакаше утицај Италијанске школе. — Његов тадашњи манир и рад најбоље су оличени у чувеној му слици која представља њега и његову жену како седе у зеленилу (ова је слика сад у Минхенској Пинакотеци). Топлина и искреност ове слике још не показује његов слободни, сјајни и фантастични манир који му је доцније стална особина. Ова двојакост његова манира сачувана је и спојена одлично у слици му „Скидање с крета“ која је данас у Антверпенској катедрали. — Године 1620. позва га Марија де Медичи у Париз да јој повоподигнути дворца Ликсанбур украси сликама које ће представљати најзнатније моменте из њенина живота. Рубенс је, по тој поруцибини, израдио у Паризу само скице а слике је радио највише у Антверпену. — Год. 1628. послала га је инфанткиња у Шпанију, да краљу однесе представку о нередима у Холандији. Рубенс задобије краљеву наклоност, а за време свог бављења изради неколике слике које му донесоше титулу секретара Тајног Савета. Годину дана по том пошаље га његова влада у Египетску да поведе преговоре о миру. И у Енглеској израдио је неколико слика. И доцније је Рубенс употребљаван за државне послове. — По смрти своје жене, венча се год. 1630. са лепом Јеленом Форман која му је често служила као модел. Од овог времена радио је Рубенс готово само скице које су у слике изводили његови даровити ученици. Овако је радио због силовних порукибина које сам не би никада довршио. Ако је што и радио на сликама, то су обично бивале главе. — Живео је час у граду час на свом имању у Стеену. Од 1635. радио је највише слике предела. После дуге болести гихта, умро је 30. маја (п. н.) 1640. год. у Антверпену.

Сахрањен је у Антверпенском Храму Св. Јакова, а више места, где му је прах, стоји један од најлепших његових радова, Богородица с Исусом. Слике које по смрти му остадоше у атељеу, беху изложене продаји и уступљене купцима за суму од 2.000.000 франака.

Као што је Рембрант био сликар таме и сенчења, тако је Рубенс био јединствен сликар пуне светлости. Све се у његовим радовима куна у чистом елементу пуне светлости: најразличније боје, пуне раскошног сјаја, поређане су јединствено једне поред других, и тако здружене хармонично, славе победнички триумф. — Рубенсова уметност обухвата широки круг свега сликовног. Сликао је предмете из Св. Писма и разних легенди, сликао је историју, алегорију, портрете, бојеве, ловове, домаћи живот, пределе. Према богатству и многобројности његова избора за сликање, с њим се може поредити само Рафаел Санцио.

Највећи и најлепши део Рубенсових слика данас се чува: у Минхенским Пинакотекама, Мадридском Музеју, Бечкој Галерији, Мадридском двору, Дрезданском Цвингеру, Флорентинској Палати Пити, Лондонској Галерији Роберта Пила и Виндзорском замку. — С.

* У 148 књизи „Rada“ Југословенске Академије Знаниности и Умјетности штампани су ови радови који се тичу нарочито Срба: „Pjerin Marina Držića“, од Пере Будмашија; „Rad dra. Jovana Subotića na školskoj knjizi“, од Ђорђа Магарашевића, и: „O genealogiji Držića“, од Нестора Петровскога. —

* И ове године, као и пређашњих, донео је угледни словеначки месечник „Ljubljanski Zvon“ неколико списа о нама Србима. Помињемо: „Jz bosanskega perivoja“, песме Ц. Голара; „Jugošlovenska romantika“, од Ника Зупанчића; „Novija pripovetka u Srba“, од А. Гавриловића, и „Srbsko šolstvo“, од проф. Р. Перушека. Ваља поменути и књижевне реферате: О песмама Јована Дучића (од Р. Перушека), о песмама Авда Хасанбегова Карабеговића (од А. Анкерца) и О публикацијама Српске Матице за 1902., (од др. Фр. Платића). —

* 17. октобра о. г. умро је у Москви велики слависта и публициста Аполон Александровић Мајков (рођ. 28. јула 1825. г.). — Из низа његова великог рада (в. З. св. Извјест. С.-петерб. славист. благод. общества) износимо пред своје читаоце списе оних дела, расправа и чланака који се тичу нас Срба. То су: „Исторја српскога језика по памјатникима, писаним Кирилицом, вь связи съ исторјею народа“ (Москва, 1857. г.); „О проишъ древней Сербїи“ (у „Чтенїи“ за 1868. г. г.); „Сербская скупщина и сербская олимпиада“ (Нов. Вр. бр. 119. год. 1875.); „Сербско-болгарская граница“ (Нов. Вр. бр. 720. и 721. год. 1878.); „Къ вопросу о сербско-болгарской границѣ“ (Спб. Вѣдом. бр. 153. год. 1898.); „Независимость Сербїи“ (Спб. Вѣдом. бр. 267., 268., 269. и 294. год. 1878.); „О начелу народности“ (на срп. језику, у 30. бр. Заставе год. 1879.); „Страничка изъ исторїи Боснійскаго возстанїя“ (Спб. Вѣдом. број 71. године 1879.); „По поводу ученой экспедициї вь южно-славянскїя земли“ (Востокъ, број 51. година 1880.); „Раздѣлъ Турциї“ (Рус. Мысль књ. III год. 1884.) и: „По поводу сербскога сообщенїя“ (Моск. Вѣдом. бр. 200. год. 1899.). —

* Матица Српска у Новом Саду расписала је, из фонда Наке В. С. Миклушког, ове награде за год. 1903.: 1. Роман, драма, шалива игра, приповетка, новела из српског живота. Награда 100 до 1000 круна. Рок Петров-дан 1903.; 2. Студија, монографија или расправа из српске историје; 3. Студија или расправа из српске књижевности; 4. Географска или етнографска расправа о српским земљама; 5. Поучни путописи по српским крајевима и земљама; 6. Студија или расправа о музичкој уметности у Срба; 7. Преводи признатих и класичних дела. — Награда је за сваки такав састав или превод 50 круна по штампану табаклу, према вредности дела.

Из фонда Јована Остојића и жене му Терезије рођ. Зозук расписује, за 1903. г., ове награде: 1. Живот Саве Текелије (награда 50 дуката); 2. Историја српске књижевности за школу (награда 100 дуката); 3. Опширна историја и етнографија о Буњевцима (награда 200 дуката); 4. Историја српске православне цркве у Угарској (награда 50 дуката); 5. О српском сликарству (награда 60 дуката и 500 круна обећаних од г. др. Владимира Николића, адвоката у Земуну). — Рок 31. децембар 1903. године. —

* Бугарско Више Училиште у Софији празновало је 25. новембра о. г. свој годишњи празник Св. Климента. Том приликом прочитан је извештај о школској 1901.—1902. години. Те године било је 42 наставника, 1 преparator, 1 лаборант с помоћником, 1 вртар с помоћником и 1 библиотекар с помоћником. Слушалаца било је 495, од којих 17 женских. Годишњи буџет био је 320.000 лева. — После овог извештаја читао је ректор Тодоров своју академску расправу „Српски утицај на бугарску књижевност.“ —

* Милан Обрадовић, новинар, позива српске читаоце да се претплате на дело *Едвардо и Евелина*, драму у

пет чинова из бурског живота. Овај свој рад штампаше Обрадовић Кирилицом и латиницом. Цена је 1 круна. —

* Изашао је и трећи свезак књиге *Anecdote i gazdicihte mudre izreke*, што их је сакупио † Дум Иван Стојановић. Цена је 30 пара, а може се добити у Српској Дубровачкој Штампарији.

* „Друштво за потпомагање сиромашних Срба великошколаца из Босне и Херцеговине“ држало је у Бечу прошлог месеца своју годишњу скупштину. У школској 1901.—1902. г. друштво је дало 2939 круна помоћи. Највећа помоћ била је 80 а најмања 10 круна. Помоћ је добило 26 великошколаца. — Друштво има чланова: 10 оснивача, 20 редовних, 75 помагача и 178 приложника. — Упис у чланство и добровољне прилоге треба слати на адресу: Verein zur Unterstützung armer serbischer Hochschüler aus Bosnien und Herzegovina, Wien I Universität. —

* На Српског Књижевног Гласника одштампано је у засебну књижицу *Старе српске штамарије* од Љуб. Стојановића. Цена 0.50 дин. —

* Управитељ ратарске школе у Краљеву, г. Благоје Тодоровић, дао је у штампу дело „Прерада воћа.“ Књига ће изићи 15 штамп. табака, а цена биће 2 динара. —

* 15. децембра о. г., у дворници Велике Школе, било је јавно предавање Д-р Марка Леке „О процесу горења.“ Приход је уступљен Техничком Друштву наших великошколаца. —

* Из Финансијског Прегледа одштампано је у засебну књигу „О попису за извршење одлука судских“, предавана из Теорије грађанског судског поступка проф. Ж. М. Перића. Цена је књизи 2 динара.

* Досадашња Српска Музичка Библиотека, што је у Новом Саду уређује Исидор Вајић, излазиће и од Нове Године, али као додатак Српског Музичког Листа. Први број (1. јан. 1903. г.) већ је разаслат. Лист ће излазити једанпут месечно, а цена му је годишње: за Аустро-Угарску 8 круна, за Србију 12 динара а за Црну Гору 10 круна. —

* У 15. бр. о. г. немачког листа *Aus fremden Zungen* штампано је Ото Хаузер кратки преглед живота и рада Змаја Јована Јовановића.

* Изашао је из витамне и други свезак збирке „Мале приче“ што их пише Јанко М. Веселиновић. Књига се може добити у књижари Драгише М. Јанчевића. И I и II свеску цена је по 0.50 дин. —

* У Београдској Великој Школи упражњене су катедре за: Кривични судски поступак, Руски језик с литературом, с погледом на језик и литературу осталих западних словенских народа, Грађанско право и Словенску и српску филологију. Компетенти треба да се, с потребним документима, пријаве министру просвете и црквених послова до 1. фебруара 1903. год. —

* Српска самостална странка у Хрватској и Славонији покренула је од 17. о. м. свој орган „Нови Србобран“, јер је обустава изречена против „Србобрана“ још важда у снази. Главни је уредник Светозар Прибићевић, посланик српске самосталне странке у српском народно-црквеном сабору. —

* Ове 1902. године излазило је на чешком језику 736 новина и журнала, од тога броја излазило је: у Прагу 323, у Чешкој 201, у Брну 44, у Моравској 84, у Аустројској Шлеској 4, у Пруској Шлеској 1, у Бечу 9, у Пруској 1, у Француској 1, у Сев. Америци 67. —

* У органу Париске Академије за Моралне и Политичке Науке, [Séances et travaux de l'Académie des Sciences Morales et Politiques (Institut de France)] одштампан је реферат академика г. L. Renault-а, проф., којим је приказана, у седници Академије од 24-ог. августа ове год. расправа г. Ж. М. Перића проф. Вел. Школе, под насловом „De la condition juridique des Bosniaques et des Herzegoviniens en pays étrangers.“ (Св. 12 стр. 780).

ПРЕТПЛАТНИЦИМА НОВЕ ИСКРЕ

Свим бројем завршена је и четврта година Нове Искре. Шта то значи у опште за ерпекне књижевне листове а посебно за илустроване, може се видети најбоље из оног великог броја разних листова, и књижевних и илустрованих, који престадоше у самим почецима тешкога рада и најлепших жеља о ерпекој књижевности. Нити је време нити је место да положимо рачуне о раду за ове четири године, али мирне душе можемо рећи да је било потребно и доста жртава и најразличнијих неугодности да се Нова Искра, једини ерпеки илустровани лист, доведе до пете године излажења.

Завршујући четврту годину Нове Искре обраћамо се ерпеким читаоцима да својим претплатничким одзивом омогуће и даље излажење овог ерпеког илустрованог листа, којем је претплата једини извор.

Дужнике молимо да заосталу претплату одмах пошљу. Не ураде ли то, послаћемо им писану опомену, после које задржавамо право за наплату јавним путем.

Отварајући упис за пету годину Нове Искре, јављамо да је претплатничка цена као и до сада: годишње 16 динара за Србију а ван Србије 20 круна или франка. Само сиромашним ђацима даћемо лист за 10 динара (у Србији) или 14 круна — франка (ван Србије). —

Сарадницима од срца захваљујемо за досадашњу помоћ, и молимо их да нас не забораве ни у новој години. Ако је Нова Искра ма колико напредовала по садржају, њихова је заслуга и једино њихова.

Пријатеље Нове Искре молимо да лист препоруче у својим круговима, јер, понављамо, претплата је једини извор за одржавање Нове Искре. Претплату је најбоље слати упутницом или је положити, као поштин претплатник, поштанској станици која ће лист најуредније предавати.

Влаеништво НОВЕ ИСКРЕ

НОВА ИСКРА

НОВА ИСКРА

1902

1902

НОВО ОТВОРЕНА КЊИГОВЕЗАЧКА РАДЊА
ГАВРЕ ДИМИЋА
 (Београд Варош Капија)

БИБЛИОТЕКА
ГРАДА БЕОГРАДА

Поштом се могу добити са истом шаром и за све прошле године по горњим ценама.

«НОВА ИСКРА» излази сваког месеца. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: год. 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, власнику «Н. Искре», Капетан Мишина 8.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић, Капетан Мишина ул. 8.

Краљ.-Срп. Државна Штампарија